

**VERGİ, TOPRAK VE İNANÇ: ROMA VE SASANI
İMPARATORLUKLARININ MÜCADELESİNDE HRİSTİYAN
KİMLİĞİ (IV. YÜZYIL)**

BAŞAK KUZAKÇI*

Öz: Geç Antik Çağ'ın IV. ve VII. yüzyılları arasında din, bireysel ve toplumsal kimlik ve devletlerarası münasebette esas belirleyicidir. Roma ve Sasani münasebetlerinde de din ve dini politikalar siyasetin merkezine konumlandı. Büyük Konstantin döneminde Hristiyanlığın Roma'da kabulü üzerine Sasani İmparatorluğu'nda Hristiyanlara yönelik politika, süreç içinde ılımlılık ve kapsayıcılıktan şüphe ve baskıya doğru evrildi. Politik ve askeri çatışmaların toplumsal tesirleri dini gruplar üzerinde kendini göstermeye başladı. II. Şāpur (309-379), Hristiyan tebaanın sadakatini sorgulayarak onlara ağır vergiler koydu ve piskopos Şimon bar Şabba'e'den bu vergileri toplamasını istedi ancak Şimon'un muhalefeti üzerine öldürülmesini emretti. Bu dönemde Sasani rejiminin azınlık dinlere dair politikası topyekûn erozyona uğradı. Hristiyanların yanı sıra, farklı mezhepteki Ermeniler ve Yahudiler de dini sadakatleri ve devlet otoritesine tam bağlılık arasında tercihe zorlanarak baskı altına alındı. Siyasi ve iktisadi baskılardan kurtulmak için bilhassa Ermeni soylular arasında din değiştirenlerin oranı arttı ve böylelikle Sasani otoritesine şekli bağlılık ispat edildi. Ancak, II. Şāpur'un dini politikaları, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir araçtı. Vergiler ve dini baskılar yoluyla Hristiyan nüfusun azaltılması ve Sasani otoritesinin tahkimi hedeflendi. Bu bağlamda II. Şāpur dönemi din politikaları mali kaygılardan başka azınlık dinlerine mensup nüfusu kontrol etme amacına da matuftu. Bu çalışmada, Şimon bar Şabba'e'nin şehit edilmesi üzerinden IV. yüzyıl Sasani coğrafyasındaki Hristiyanların sosyal-politik statüsü, onlar üzerindeki imparatorluk politikaları, vergi siyaseti ve bunların arkasındaki politik hedefler incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sasani, Roma, II. Şāpur, Doğu Hristiyanları, vergi

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-8730-1898, basakkuzakci@gmail.com, İstanbul-Türkiye.

TAXATION, LAND, AND FAITH: CHRISTIAN IDENTITY IN THE STRUGGLE OF THE ROMAN AND SASANID EMPIRES (4th CENTURY)

Abstract: Between the 4th and 7th centuries of Late Antiquity, religion was the primary determinant of individual and social identity, as well as relations between states. In Roman and Sassanid relations, religion and religious policies were oriented at the centre of affairs. Following the acceptance of Christianity in Rome during the reign of Constantine the Great, the policy towards Christians in the Sassanid Empire evolved from moderation and inclusiveness to suspicion and oppression. The social impact of political and military conflicts has intensified on religious groups. Šāpur II (309-379) questioned the loyalty of his Christian subjects and imposed heavy taxes on them, asking the bishop Siemon bar Sabba'e to collect these taxes. Shimon was martyred for his refusal. During this period, the Sassanid regime's policy towards minority religions suffered total erosion. In addition to Christians, Armenians and Jews of different denominations were also oppressed, being forced to choose between their religious devotion and complete loyalty to state authority. The rate of converts, especially among the Armenian nobility, increased to escape political and economic repression, thus demonstrating formal allegiance to Sassanid authority. Šāpur II's religious policies were not only an economic tool but also a political one. The aim was to reduce the Christian population and strengthen Sassanid authority through taxes and religious subjugation. In this context, the religious policies of the period of Šāpur II were aimed at controlling the population of minority religions apart from financial concerns. This study examines the socio-political status of Christians in the 4th century Sassanid geography, imperial policies on them, tax policies and the political goals behind them, through the martyrdom of Shimon bar Šabba'e.

Keywords: Sassanid, Rome, Šāpur II, Eastern Christians, tax.

GİRİŞ

Geç Antik Çağ'da MS IV. ve VII. yüzyıllar arasındaki dönemde, din merkezi bir referans noktasıdır ve toplulukların kimlikleri din etrafında inşa edilirdi. IV. yüzyıldan itibaren Sasani ve Roma imparatorlukları arasındaki ilişkilerde de dini tercihler ve tanassur yahut ihtida hareketleri belirleyici bir faktördür. Her imparatorluğun dini gruplara yönelik tavrı, muarız devlete

mütekabiliyet çerçevesinde politika belirleme imkânı sağlamaktaydı.¹ Bu nedenle, Büyük Konstantin döneminde Roma İmparatorluğu'nun sosyal ve politik çevrelerinde Hristiyanlığın kabul edilmesi, Sasani dünyasını da derinden etkiledi. İmparatorluklar arasındaki ilişki ve imparatorlukların sosyal yapısı karmaşıklaştı. Roma ile askeri çatışma içindeki Sasaniler, Hristiyan tebaasını din ve siyasi otorite arasında baskı altına alarak Hristiyan toplumuna doğru politik ve iktisadi baskıyı arttırdı.² Billhassa II. Şāpur (MS 309-379) saltanat süresi boyunca, Doğu Hristiyanlığı temsil eden gruplara karşı politikayı kökten değiştirerek kontrol ve baskı rejimi teşekkül ettirdi. Ancak II. Şāpur'un politikaları Sasani düzeninde süreklilik arz etmemiştir.

Doğu Hristiyanlığının merkezileşmesinde ve Asya coğrafyasında Hristiyan varlığının yerleşmesi ve yayılmasında ironik bir surette Sasani otoritesinin önemli katkısı vardır. IV. yüzyılın başlarında Sasani başkenti Tizdon'da I. Yezgird tarafından Aziz Marutha'nın teşvikiyle Seleukia Konsili (Seleucia-Ctesiphon) toplanmış ve Doğu Roma İmparatorluğu delegeleri de sinoda katılmıştır. 410 yılında toplanan konsil, Doğu Roma İmparatorluğu'nun resmi kanonları çerçevesinde Doğu Kilisesi'ni ortodoks temelde fakat Antakya Mektebi çizgisinde (Antiochene Christology)³ inşa etmiştir. Doğu Klisesi'nin Hristiyanlara yönelik baskıya dair kayıtları ancak IV. yüzyılın ortalarında piskopos Şimon döneminde tespit edilmektedir. Hristiyanlık, o zamanlar Hristiyan bir imparatoru olan Roma İmparatorluğu ile siyasi ve askeri çatışmaların tırmanmasından sonra Sasaniler için bir sorun haline geldi. Bu nedenle II. Şāpur, Hristiyan tebaasına ağır vergiler koydu ve Seleukia Konsili piskoposu Şimon bar Şabba'e'nin söz konusu vergileri toplamasını talep etti. Arttırılan vergi,

¹ Bazı barış antlaşmalarına, VI. yüzyıla kadar Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların durumuyla ilgili bir değişiklik eklendi. Detaylı bilgi için bkz. *Menander Protecotr, FHG IV, fig. II, Beate Dignas ve Engelbert Winter, Rome and Persia in Late Antiquity Neighbors and Rivals*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 225. Sasani Kralı Kosro Anoşirvan (MS 531-79) ile Justinianus arasındaki 562 tarihli antlaşma, Hristiyanların Magian dininin takipçilerini Hristiyanlığa döndürmeye çalışmadıkları sürece kiliseler inşa etmelerine, ibadet etmelerine ve ilahiler söylemelerine izin veriyordu. İmparatorluk antlaşmasının belirli bir dini topluluğun nasıl ele alınması gerektiğini ele alması, durumun önemini göstermektedir.

² Sebastian P. Brock, "Christians in the Sasanian Empire: A Case of Divided Loyalties", *Studies in Church History*, sayı: 18, 1982, s. 1-19.

³ Bishara Ebeid, "The Christology of the Church of the East: An analysis of Christological statements and professions of faith of the officiai synods of the Church of the East before A.D. 612", *Orientalia Christiana Periodica*, 82 (2), ss. 353 - 354.

çoğunlukla iki imparatorluk arasındaki savaşlar sırasında oraya yerleştirilen Roma esirlerinin torunları olan insanlar için büyük bir yük olarak görülüyordu.⁴

Piskopos, vergi toplama ve Zerdüşt inancın en önemli ibadeti sayılan güneşe tapınma emrine uymak yerine inancı uğruna ölmeyi ve Hristiyan inancı gereğince şehit olmayı memnuniyetle karşıladı. II. Şāpur, Julian'ın emriyle Kudüs'teki tapınağı yeniden inşa etmek için Filistin'e gitmek isteyen birçok Yahudi'yi öldürmüştü.⁵ Din ve sadakat arasındaki karmaşık ilişki, yalnızca imparatorluğun İran bölgesindeki Hristiyanlarla ilgili değildi. Çünkü II. Şāpur Ermenilerin sadakatıyla de yakından ilgileniyordu. Ermenilerin iç özerkliği vardı ve İran konusunda Roma'nın yanında yer almaları, özellikle savaş zamanlarında önemli bir faktördü. Ermenilerin her iki imparatorluğu birbirine karşı kullanması ve ittifaklarını değiştirmesi o dönem için yaygın bir siyasi davranıştı. Bu nedenle, İran egemenliği altındaki Ermenistan'ın kralı II. Arşak'ın sadakati sınılandı. Julian'ın 363'te Perslere karşı yaptığı seferde yenilmesi ve ölmesinden sonra, Jovian, II. Şāpur ile aceleyle bir barış yaptı ve Roma'nın Ermenistan'ın işlerine karışmayacağına söz verdi. Ermeni tarafı Roma'ya başvurduğunda bazı sorunlar ortaya çıktı. Nitekim II. Arşak farklı noktalarda her iki tarafa da desteğini sunduğu için, Sasani sarayına çağırıldı. II. Şāpur'un emriyle tutuklandı ve sonunda intihar ettiği "Unutulma Kalesine"⁶ gönderildi. Bu olaydan önce ise, birçok asil aile II. Arşak'a isyan etti ve Bizans imparatoruna iltica etti. Diğerleri Sasani Kralına bağlılık sözü verdi. Meružan Arc'runi, Hristiyanlığı terk ederek ve Mazdaizmi'i kabul ederek sadakatini teyit etti. Meružan daha sonra amcası Vahan Mamikonean'ı krala yaklaştırmaya, isteklerine uymaya ve dinden dönmeye ikna etti. Kral Şāpur, bunun üzerine Vahan ile akrabalık bağı tesis etti ve ona geniş mülkler bağışladı.⁷

⁴ Eric Kettenhoffen, "Deportation, ii. In the Parthian and Sasanian Periods", *Encyclopædia Iranica*, cilt VII, Costa Mesa: Mazda Publishers, 1996, s. 297-308.

⁵ Geo Widengren, "The Status of the Jews in the Sassanian Empire", *Iranica Antiqua* 1, 1961, s. 133.

⁶ Unutulma Kalesi, Oblivion Hapishanesi veya Oblivion Kalesi olarak da bilinir, güneybatı İran'daki Huzistan'da bulunan Sasani İmparatorluğunun bir kalesi ve siyasi hapishanesiydi. Detaylı bilgi için bkz. Touraj Daryaee, "ŞĀPUR II", *Encyclopædia Iranica*, 2009, <http://www.iranicaonline.org/articles/shapur-ii> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2024).

⁷ Geo Widengren, "The Status of the Jews in the Sassanian Empire", *Iranica Antiqua*, 1961, s. 135-138.

Kral Šāpur'un din ve sadakat algısına Seleukia Konsili piskoposunun şehit edilmesi gibi hagiografik kaynaklarda daha fazla dikkat çekilir. Çünkü orada dini nüanslar daha belirgindir. Piskopos ile kral arasındaki karşılaşma, dinin, ritüelin ve toprağa ait olmanın ilgili taraflar için ne anlama geldiğine dair farklı bir anlayışın sergilenmesiyle sonuçlandı. Piskopos ile kral arasındaki diyalogdan, iç mali sıkıntının temel sorun olmadığı aşıkardır. Çünkü kral piskoposa tekrar tekrar güneşe taparsa kendisini ve halkını özgürleştireceğini söylemektedir. Bu çalışmada IV. yüzyıl İran'ında Hristiyanların sosyal ve politik statüsünü incelemek için Şimon bar Šabba'e'nin şehit edilmesiyle ilgili Hristiyan kaynağını yeniden ele almaktır. Romalıların yanı sıra, II. Šāpur, Sasani İmparatorluğu'nun doğu sınırlarında bir sorun haline gelen Akhunların saldırıları konusunda da bu dönemde endişeliydi. Kral II. Šāpur'un imparatorluktaki Hristiyanlarla ilgili tutumu karmaşık bir konudur. Aşırı vergilendirme uygulaması, Hristiyan nüfusa baskı yapmak için zorlayıcı bir şekilde kullanıldı. Daha yakın tarihli çalışmalar, II. Šāpur ile Konsilin piskoposu Şimon bar Šabba'e arasındaki çatışmanın dini yönünü önemsemeyerek, vergileri artırmanın Romalıları ile Sasaniler arasındaki savaş zamanında gerekli finansmanı sağlamak için bir önlem olduğunu savunur.⁸ Ancak kaynaklar, II. Šāpur'un vergileri sadece mali kazanç için değil, imparatorluk içindeki Hristiyan tebaasının sayısını azaltmak için uyguladığını doğrulamaktadır. Piskopos Şimon, krala “*vergiler uğruna [halkımı] kölelik boyunduruğuna tabi tutmaya- cağım*” diye hatırlattı. Bu durum sonunda ve kademeli olarak “*Tanrı'ya ibade- ti bastırarak ve onları kendi hakikat yollarından saptırarak*”tı.⁹

Sınırlar ve Yükümlülükler: İran'da Hristiyan Topluluklarının Yerleşimi

Sasani İmparatorluğu'nda Hristiyan nüfusun ortaya çıkışına dair kaynak materyal oldukça azdır. Yine de Hristiyanlığın Pers'te daha erken, belki de Part döneminde, Roma İmparatorluğu'nda hala zulüm gören bir din olduğu dönemde yayıldığı varsayılabilir. VI. yüzyılın sonlarına ait bir anlatı olan *The Acts of Mar Mari the Apostle* (Havari Mar Mari'nin Faaliyetleri), Mari'nin misyonerlik faaliyetlerinin zamanı I. yüzyıla yerleştirilmektedir. Addai'nin bir müridi olan Mari, Nisibis, Arzun, Arbela, Assur ve Dadbhar'a Hristiyan kim-

⁸ Philip Wood, *Chronicle of Seert*, s. 21; Richard Payne, *A State of Mixture: Christian, Zoroastrians, and Iranian Political Culture in Late Antiquity*, University of California Press, 2015, s. 43.

⁹ *Martyrdom of Blessed Siemon bar Šabba'e*, s. 14.

liğinin yayılması için gitti. Görevi, Mari'nin Edessa'ya seyahat eden tüccarlar aracılığıyla bu şehirlerin zaten din değiştirdiğini öğrendiği Huzistan'da sona erdi.¹⁰ Hikâye bir dini köken efsanesi gibi, Mezopotamya ve Babil'deki nüfusun din değiştirme zamanını geriye tarihlendirir. Bu hikâye kayıtlarını inceleyen araştırmacılardan, Eduard Sachau ve Marie-Louise Chaumont, özellikle iki imparatorluğun sınır bölgelerinde bir Hristiyan varlığının olması gerektiğini savundular. Ancak, söz konusu hikâye dışında III. yüzyıldan önceki çağdaş metinlerde Hristiyan topluluklarından bahsedilmemektedir.¹¹ Mezopotamya'da Hristiyanlığın varlığı, görünüşe göre bir vaftiz topluluğu olan Mogtase-la'ya ait olan Mani ve özellikle babasına atıfta bulunulabilirdi. Mani, Şabuh-ragan adlı bir kitap yazmış ve kral I. Şâpur (MS 240-270) döneminde yaşamıştı.¹²

Hristiyanlığın, Edessa ve Nisibis çevresinden İran'a II. yüzyıl civarında geldiği varsayılabilir. İlk Hristiyanlar, Yahudi topluluklarında yaşamış olabirlerdi. Ticaret yollarını kullanan tüccarların inancı yanlarında Basra Körfezi'ne getirip Asya ve Çin'e yaymış olma olasılığı vardı. Hem Edessa hem de Antakya, Akdeniz'den gelen ticaret yolları üzerindiydi.¹³ Bilimsel çalışmalar, Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyan topluluklarının tarihini büyük ölçüde Roma sınırındaki şehirlerden nüfusun sürgün edilmesine bağlamıştır.¹⁴ Samuel J. Lieu, Sasani Devleti'nin III. yüzyılda I. Şâpur döneminde gelişmesiyle birlikte hem yetenekli zanaatkarların hem de vasıfsız işçilerin edinilmesinin gerekli hale geldiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda Lieu, I. Şâpur'un fethedilen topraklardaki nüfusu sürgün etmesinin ve yeniden yerleştirmesinin etkili bir yolu olduğunu ifade eder.¹⁵ Morony ise yetenekli zanaatkarların, özellikle

¹⁰ A. Harrak, *The Acts of Mar Mari the Apostle*, 2005, Syr., İngilizce Versiyonu.

¹¹ Eduard Sachau "Vom Christentum in der Persis," *Sitzungsberichte der königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften-Sitzung der philosophisch-historischen Klasse* 39, 1916, s. 958-980, 961-965; Marie-Louise Chaumont, *La christianisation de l'empire iranien: Des origines aux grandes persecutions du IV Siecle*, Leuven: Peeters, 1988, s. 54-160.

¹² Werner Sundermann, "Mani", *Encyclopædia Iranica*, 2009, <http://www.iranicaonline.org/articles/mani-founder-manicheism> (Erişim Tarihi: 08 Ocak 2025).

¹³ Wilhelm Baum ve W. Winkler W. Dietmar, *The Church of the East*, s. 7-8.

¹⁴ Wood, *The Chronicle of Seert*, s. 221-222; *Inscription of Ka'abe Zartusht, (ŠKZ)*; Michael Morony, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire", *La Persia e Bisanzio: Convegno internazionale*, Ed. Antonio Carile et al, Rome: Accademia dei Lincei, 2004, s. 179.

¹⁵ Samuel Lieu, "Captives, Refugees, and Exiles: A Study of Cross-Frontier Civilian Movements and Contacts between Rome and Persia from Valerian to Jovian," *The Defence of the Roman*

metal ve tekstil endüstrilerinde, hükümdar ve sarayı için ürünler üreten saray organizasyonuna katılacağını belirtir.¹⁶ Dahası Morony, Sasanilerin Roma topraklarını bir kez yağmalamak veya bu nesneleri satın alarak elde etmek yerine, üreticilerini iskan ettiklerini ve böylece sürgün edilen nüfusun emeğinin meyvesinden daha uzun süre yararlandıklarını savunur.¹⁷

Şāpur'un yazıtından, III. yüzyılda yeniden yerleştirilen esirlerin toplam sayısı net değildir. Ancak yazıtta imparator Valerian ile 70.000 askerin esir alındığı belirtilmektedir. Bu durum esas olarak *Se'ert Kroniği* ve *Pusai'nin Şehitliği*'ndeki anlatımlara dayanmaktadır. *Se'ert Kroniği*'ne göre, XI. yüzyıla ait bir Hristiyan Arapça metninde, I. Şāpur, Valerian'ı yendikten sonra esirlerle geri döndü ve onları babası I. Ardaşir'in inşa ettiği şehirlere yerleştirdi. Hristiyanlar yerleştirildiği bölgede zamanla çoğaldı ve manastırlar, kiliseler inşa edildi.¹⁸ Pusai'nin ailesi, II. Şāpur tarafından Beh Şāpur'a (bugünkü Buşehr) yerleştirildi.¹⁹ Pusai, ipek kumaş üzerine altın işleyen oldukça beceri gerektiren bir göreve atandı. Hristiyanlığa geçen bir Fars kadınla evlendi ve vaftiz edip, Hristiyanlık konusunda eğittiği çocukları oldu. Daha sonra tüm hane halkı II. Şāpur'un emriyle Karka de Ledan'a taşındı. Orada kendisine bir ikametgâh, hediyeler ve bir unvan verildi. *Pusai'nin Şehitliği*'ne göre, unvanı verildikten birkaç gün sonra, diğer zanaatkarları ziyaret etmek üzere Karka de Ledan'dan başka bir şehre gönderildi ve bu sırada Şimon bar Şabba'e'ye eşlik eden kalabalıkla karşılaştı.²⁰

Sasani zamanlarından İslam'ın yükselişine kadar yeni şehirlerin oluşumunu inceleyen Hugh Kennedy, Sasani sosyal elitlerinin kentsel sahnede bulunmadığını belirtmektedir. Onlar, Zerdüşt ritüel alanlarına yakın, müstahkem arazilerde, kırsal kesimlerinde yaşıyorlardı. Benzer şekilde, hükümdarlar ve yönetici sınıfı kırsalda yaşıyordu. Şehirlerde anıtsal binalar veya kamusal hey-

and Byzantine East: Proceedings of a Colloquium Held at the University of Sheffield, Ed. Philip Freeman ve David Kennedy, Oxford: Archaeopress, 1986, s. 479.

¹⁶ Michael Morony, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire", s. 162.

¹⁷ Michael Morony, a.g.e., s. 168-169.

¹⁸ *Chronicle of Se'ert, Histoire Nestorienne in édite*, Arapçadan Fransızcaya çeviren Ed. Addai Scher ve R. Griveau et al., Patrologia Orientalis, Paris: Firmin-Didot, 1908-1919, Bölüm I, s. 9.

¹⁹ *Martyrdom of Pusai, Acta martyrum et sanctorum II*, Ed. Paul Bedjan, Paris: Otto Harrassowitz, 1891, s. 209.

²⁰ *Martyrdom of Pusai*, in *Acta martyrum et sanctorum II*, Ed. Paul Bedjan, Paris: Otto Harrassowitz, 1891, s. 210-211.

keller yoktu. Kennedy, Talmud metinlerinden ve Merv ve Seleukia Konsili'ndeki kazılardan yola çıkarak şehirlerdeki inşaatın yollara, atölyelere ve pazarlara kadar uzandığını ileri sürmektedir.²¹ Şehirlerin temel işlevi zanaatkar üretimi ve ticareti barındırmaktı. I. Şāpur'un saltanatı sırasında Roma İmparatorluğu'nun fethedilen bölgelerinden taşınan zanaatkarlarla doluydular.

Roma ve Sasani imparatorlukları arasındaki çatışma, Şāpur'un halefleri döneminde, Narseh'in (293-302) zamanına kadar etkin değildi. O zaman, Diocletianus'un bir generali olan Galerius, Narseh'e büyük bir yenilgi yaşattı ve bu durum eşleri ve çocukları da dahil olmak üzere kraliyet ailesinin esir alınmasına yol açtı. Bunun ardından, Nisibis Antlaşması müzakere edildi. 298 tarihli bu barış antlaşmasıyla ilgili bilginin ana kaynağı, Patrician Petro'nun (yaklaşık 500-564) anlatımıdır. Diğer taraftan eser, Roma tarafının İmparator Valerian'ın I. Şāpur tarafından esir alınması ve Perslerin Roma imparatorunu kandırıp esir tutmasının nasıl adil olmadığını açıklar; buna karşılık, Romalılar "kendi atalarının ayak izlerini takip eder ve tebaalarını bağışlarlar."²² Bu antlaşmaya göre, kraliyet ailesinin geri dönmesi karşılığında, kurtarılan Mezopotamya şehri Nisibis iki imparatorluk arasındaki ticaretin merkezi yeri olacaktı; doğu bölgelerinde Romalılar İngilene ve Sophene, Arzanene, Karduenne ve Zabdikene'yi alacaklardı ve Dicle Nehri iki devlet arasındaki sınır olacaktı. Med toprakları sınırında bulunan Zinitha, Ermenistan sınırının işareti oldu; ayrıca, İberya kralı Roma egemenliğine boyun eğecekti.²³ Nisibis antlaşmasının şartları, Roma'nın 363'te İmparator Julian dönemindeki yenilgisine kadar değişmedi. Bu nüfusun Sasani İmparatorluğu'nun yeni kurulan şehirlerine yeniden yerleştirilmesi, Sasani İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın ortaya çıkmasının arkasındaki ana faktör olarak öne sürüldü.²⁴

²¹ Hugh Kennedy, "From Shahrestan to Medina," *Studia Islamica*, sayı 102, 2006, s. 5-35.

²² Peter the Patrician, *fig.* 13-14, s. 181-191

²³ Peter the Patrician, *fig.* 13-14, s. 181-191.

²⁴ Samuel N.C. Lieu, "Captives, Refugees and Exiles: A Study of Cross-Frontier Civilian Movements and Contacts between Rome and Persia from Valerian to Jovian", *The Defense of the Roman and Byzantine East: Proceeding of a Colloquium Held at the University of Sheffield in April 1986*, Ed. Philip Freeman ve David Kennedy, Oxford, 1986, s. 475, 505; Philip Wood, *The Chronicle of Seert*, s. 16; Richard Payne, *A State of Mixture*, s. 64-69.

Kettenhofen, bu nüfusun imparatorluğun güneybatı kuşağında, ilk başkent Seleukia Konsili'nin yakınında bulunan Beit Lapat/Gundişapur²⁵ gibi şehirlerde bulunduğunu belirtir.²⁶ Ancak Morony bu durumun sınır bölgesinden oluşan Sasani şehirleri için Hristiyan topluluklarının ortaya çıkışının ana kaynağı olarak algılanmaması gerektiğini ifade eder. O, bu şehirlerdeki Hristiyanların yüzdesinin, III. yüzyılda Roma İmparatorluğu'ndaki Hristiyan nüfusunun yaklaşık %7 ila %10'unu yansıttığını, o zaman sürgün edilenlerin çoğunun Hristiyan olmadığını da görüşüne ekler.²⁷ Fakat, sürgün edilenlerin başlangıçta Hristiyan olmasalar dahi yer değiştirmelerinden sonra Hristiyan olabileme olasılığını göz ardı etmemek gerekmektedir.

Hristiyanlığın misyonerlik potansiyeli ve sürgün edilen insanların imparatorluğun geri kalanından ziyade birbirleriyle daha fazla ortak nokta hissetmiş olabilecekleri düşüncesi göz önüne alındığında, sürgünden sonra Hristiyanlığı kabul ettikleri olasıdır. Sasani Hanedanının kurucusu I. Ardaşir (?-MS 242) ve oğlu I. Şāpur (239-270), imparatorluktaki Hristiyanlara karşı kayıtsızdı.²⁸ Önemli Zerdüşt rahibi Kartir'in bazı dini gruplar üzerinde nüfuzunu kullandığı yıllar dışında, III. yüzyıl genel olarak Hristiyanlar için barışçıl bir zamandı. I. Hürmüzd'ün (272-273), II. Bahram'ın (276-293) ve daha sonra Narseh'in (293-302) saltanatları, Hristiyanların imparatorluk endişesi taşıması için çok kısa ve bazen de çok kaotikti.²⁹ Buna karşılık, II. Hürmüzd'ün oğlu II. Şāpur'un (309-379) saltanatı, imparatorluktaki Hristiyanlar için uzun ve zor bir dönemdi. V. yüzyılda yazılan 70 "Hristiyanlık Şehitlik Anlatıları"nın neredeyse üçte ikisinin II. Şāpur'un saltanatındaki olaylarla ilgili olması, Hristiyanların bu dönemde ciddi zorluklara karşılaştığını göstermektedir.³⁰

²⁵ Beit Lapat/Gundişapur kelimesi Orta Farsça'da: Weh-Antiyōk-Şāpūr ve Khūzestān, Ērān-Xwarrah-Şāpūr /Šuš ve Ērānšahr-Şāpūr olarak bilinir.

²⁶ Eric Kettenhoffen, "Deportation, ii. In the Parthian and Sasanian Periods," in *Encyclopedia Iranica*, VII, Costa Mesa: Mazda Publishers, 1996, s. 297-308.

²⁷ Michael Morony, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire.", s.163.

²⁸ Michael Morony, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire.", s.162-164.

²⁹ W. Stewart McCullough, *A Short History of Syriac Christianity to the Rise of Islam*, Atlanta: Scholars Press, 1982, s. 112.

³⁰ Kyle Smith, introduction to *The Martyrdom and History of Blessed Šimon bar Šabbā'e*, Piscataway, NJ, Gorgias Press, 2014, s. xxii.

IV. yüzyılda Sasani İmparatorluğu'nda, üyelerinin sosyal statüsü, mesleği, dili veya coğrafi konumu yerine diniyle tanımlanan bir topluluk ortaya çıktı.³¹ Morony, dini toplulukların varlığını gösteren faktörleri şu şekilde açıklamaktadır; Birincisi, Yahudiler ve Hristiyanlar arasında, öncelikle dini kişisel kimliğin ve yaşam biçiminin yayılması; İkincisi Yahudi topluluğu söz konusu olduğunda, dini yasayla uygulanan ve dini eğitimle güçlendirilen topluluklar içindeki liderlik ve üçüncüsü dini liderler, piskoposlar ve sürgün memurları ile Sasani Devleti arasındaki dinamiğe bağlı toplulukların yapısıdır.³²

Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların zihniyetini, imparatorluk içindeki durumları veya statüleri hakkında tam olarak ne hissettiklerini belirlemek, kaynak eksikliği nedeniyle zordur. Ancak bir zamanlar Roma İmparatorluğu sınırında yaşamış olan Süryanice konuşan bazı Hristiyanların, sürgünlerinden nesiller sonra dahi kendilerine Roma esirleri veya esirlerin oğulları demeleri, kendilerini hala yabancı olarak gördüklerini göstermektedir. Söz konusu durum için Payne, "esir" teriminin Hristiyan ile değiştirilebilir hale geldiğini savunmaktadır.³³ Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların "*ba-mi šebya*" esir terimini Hristiyanlar olarak kendilerine özgü kimliklerini iddia etmek için kullandıkları yaygındır. Diğer taraftan terimin ne kadar yaygın olduğu veya daha sonraki Zerdüşt din değiştirenlerin kendilerini esir olarak adlandırıp adlandırmadıkları çok açık değildir. Örneğin, *Pethion Faaliyetleri*'nde, Zerdüştlükten Hristiyanlığa geçmiş olan kahraman esir olarak anılmıştır. Diğer taraftan aynı *Faaliyetler*'de ona saygı duyan bazı Hristiyanlar esirlerin oğulları (*Ordik' gerwt'ean*) olarak adlandırılmıştır.³⁴

Payne, *Pusai'nin Şehitliği* ve *Esirlerin Şehitliği*'nde, potansiyel olarak aşağılayıcı olan terimin, Doğu Suriye hagiografik anlatılarında gurur duygusuyla kullanıldığını ifade etmektedir.³⁵ Nitekim şehitlikler, Pers şehitlerini Sasani İmparatorluğuna ait olmayan kişiler olarak tasvir ederdi. Dini çalışmalar için

³¹ Michael Morony, "Religious Communities in Late Sasanian and Early Muslim Iraq", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XVII, sayı 2, 1974, s. 113-135.

³² Michael Morony, "Religious Communities in Late Sasanian and Early Muslim Iraq", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XVII, sayı 2, 1974, s. 113-135.

³³ İmparatorluğun Hristiyanları, *Psalms 137*'de (137. Mezmur) Yahudilerin sürgün ve yerlerinden edilmeleri sırasında Babil'de esaret altına alınmasına ilişkin atfı ödünç almış olabilirler.

³⁴ *Martyrdom of Holy Pethion*, Ermenice Versiyonu, s. 436.

³⁵ Richard Payne, *A State of Mixture*, s. 64-69.

bir kılavuz olan Herbadestan³⁶ da *agden* (kâfir), *aner* (İranlı olmayan) her ikisi de *Wehdēn* (iyi dinli) olmayan insanları ifade etmek için kullanıldı.³⁷ Örneğin Pusai, II. Šāpur tarafından esir alınan bir Romalının soyundan gelen biri olarak tanıtılmıştı. İmparatorluğa yeniden yerleştirildi ve hükümdar onun asimile olmasını kolaylaştırmaya çalıştı. *Pusai'nin Şehitliği*'nin anonim yazarı, kralın Pusai gibi sürgünleri evlenip yerleşmeye teşvik ederek “aile ve sevginin onların zincirleri olacağını” umduğunu açıklamaktadır.³⁸

Şimon bar Šabba'e, *Pusai*, *Marta*, *Şahdost* ve diğerleri gibi piskoposlar ve şehitlerin anlatıları aracılığıyla yaratılan söylem, Hristiyan topluluğu için birleştirici bir unsur ve onlar ile diğer Hristiyan olmayanlar arasında bir kama oluşturunuyordu. Bu anlatıların tarihselliği sorgulandı ve bunların abartılı hikayeler, güçlü ve açık bir gündemle birlikte genel ve tekrarlayan topoiler (geleneksel temalar) içerdiği tespit edildi. Bahsi geçen kaynaklar tipik olarak konularını örnek kişiler olarak resmeder, bu durum eserlerin doğruluğu konusunda meşru bir şüpheciliğe yol açardı. Metinlerde şehitlere atfedilen bakış açıları'nın bile güvenilir olduğu garanti edilemezdi. Bununla birlikte, hikayeler, sözlü ve yazılı, Sasani İmparatorluğu'nun Hristiyanları arasında yayıldı ve aziz ile dinleyici/okuyucu arasında bir tür toplumsal söylem yarattı.

XX. yüzyılın başlarında yaşamış bir Bollandist olan Hippolyte Delehaye, birçok hagiografik materyali düzenledi, derledi ve inceledi. Azizlerin hayatlarının dönüşümü yoluyla bu eserlerin sıklıkla kamusal ibadetin nesnesi haline geldiğini ve hagiografların eserlerini yazma konusundaki bu ilgiye yanıt vermeye çalıştıklarını açıkladı. Ayrıca Delehaye bize tarihçinin rolü hakkındaki eski anlayışı hatırlattı; tarihçi bir retorikçi ile bir şair arasındaki yerde duruyordu. Bazı hagiograflar, eski bir hikâye anlatıcısı gibi benzetmeler veya masallar aracılığıyla ahlaki bir ilkeye işaret etmeye çalıştı. Amaç okuyucuyu memnun etmek, inancını sürdüren ve böylece cezbedici bir azizin hayatını anlatan bir anlatı aracılığıyla sadece zevk için değil, toplum için bir taklit nesnesi haline

³⁶ Harbadestan, Sasani ve Sasani sonrası materyal ve işlevlere sahip olduğu için tarihi belirlenemeyen bir metindir.

³⁷ Firoze M. Kotwal ve Philip G. Kreyenbroek, Ed. ve Çev., *The Hērbedestān and Nērangestān I: Hērbedestān*, *Studia Iranica*, Cahier 10: Paris, 1992, s. 60-65.

³⁸ *Martyrdom of Pusai*, AMS II, s. 209.

gelen bir figürü sunmaktı.³⁹ Bu anlatıların Sasani İmparatorluğu'ndaki Süryanice konuşan Hristiyanlar arasında korunması ve aktarılması, Hristiyan olmanın ne anlama gelmesi gerektiğine dair bir anlayışın şekillenmesine yardımcı oldu. Bir topluluğa ait olma duygusunun bu tür eserlerin okunmasıyla inşa edildiği iddia edilebilirdi. Dini bir ortamda küçük bir okuryazar grup bile belirli bir zihniyetin ve bir topluluğa ait olma duygusunun yayılmasında etkili olabiliyordu. Okurların nüfusun okuma yazma bilmeyen çoğunluğuyla karşılaştırıldığında çok az sayıda olduğu açıktır, ancak Roma İmparatorluğu'ndaki durumunda gösterdiği gibi, hagiografik anlatıları dinlemek için herkesin okuryazar olması gerekmiyordu.

Şehitlik yazını konusundaki Süryani geleneği, bunun karşılığında faydalandı. Sezariye piskoposu Eusebius tarafından yazılan ve 411 yılına tarihlenen *Filistin'deki Şehitler* adlı kısa kitap, Süryaniceye çevrilen en eski eserlerden biriydi. Eser, Eusebius tarafından toplanan itiraf ve Roma şehitlikleriyle ilgili kısa öyküler içeriyordu; koleksiyonun Yunanca ve Latince versiyonları henüz bulunamadı. Eserin aslen Eusebius tarafından Süryanice dilinde yazıldığı iddiasını destekleyen kanıtlar, Süryanice konuşulan bir bölgede yaşadığı için bildiği Süryaniceden yoksundu, çünkü Eusebius'un Süryanice dilinde başka bir eseri de yoktu.⁴⁰ Bu nedenle, Sasani krallarının imparatorluğun Hristiyan topluluğuyla ilişkisini incelemek için çoğunlukla anonim Hristiyan yazarlar tarafından yazılmış kaynaklar ele alınmaktadır. *Pers Şehitleri Eylemleri* gibi anlatılar güvenilir tarihsel belgeler olarak okunamasa da bu anlatıların oluşturduğu kolektif hafıza, II. Şāpur'un (MS 309-379) saltanatının imparatorluktaki Hristiyanlar için özellikle zor bir dönem olduğunu doğrulamaktadır.⁴¹ Tarihçilerin bazen bu hikayeleri anlamlandırmada veya tarihselliklerine inanmada zorluk çekmeleri, belki de zulüm görmüş bir grup insanın söylemine erişimin yaygın olmamasından kaynaklanmaktadır.

Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların tarihi, en azından IV. yüzyıl boyunca, şehitlik ve zulüm hikayelerinin hâkim olduğu bir dünya görüşü tara-

³⁹ Père Hippolyte Delehaye, S.J., Bollandist, *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography*, çev. V. M. Crawford, University of Notre Dame Press, 1961, s. 61-62.

⁴⁰ Eusebius, of Caesarea, *History of the Martyrs in Palestine: Discovered in a Very Ancient Syriac Manuscript* Ed. W. Cureton London and Edinburgh, Paris: Williams ve Norgate: C. Borroni, 1861.

⁴¹ Sebastian Brock, "A Guide to the Persian Martyrs Acts", *The History of the Holy Mar Ma'in with a Guide to the Persian Martyrs Act*, Piscataway; Gorgias Press, 2008, s. 77-125.

findan şekillendirildi. *Aphrahat Gösterileri*'nde (yaklaşık IV. yüzyılın ilk yarısı), zulüm başlığı altında zulmün günahlarının sonucu olduğunu belirten bir bölüm vardı. Aphrahat, Sasani İmparatorluğu'ndaki belirli bir zulümden bahsetmemiş ve çeşitli zulüm görmüş kişiler hakkında İncil benzetmeleri kullanmıştı. Belirli zulüm örneklerinden bahsederken bunu herhangi bir Sasani otoritesine açıkça atıfta bulunmadan gizlice yapmıştı.⁴² Zulüm tarih yazımı üzerine yapılan son çalışmalar, hoşgörüsüzlük teorisini iki farklı amaçla yeniden ele aldı. İlk kategoride, zulmün ardındaki seküler nedenleri ortaya koymaya çalışarak zulmü haklı çıkarmaya çalışan çalışmalardır: merkezi bir hükümet kurma arzusu, Romalılarla savaş, imparatorluktaki mali sorunlar, piskoposların Hristiyanlar ve Zerdüşterler arasındaki dinler arası gerginliği azaltmadaki başarısızlığı, vb.⁴³ İkinci grup, hagiografilerin tarihselliği ve bu anlatılardaki Roma İmparatoru Büyük Konstantin hakkındaki söylemle daha fazla ilgilenmektedir. Phillip Wood ve Richard Payne, zulmün hükümdar II. Şâpur tarafından doğal ve beklenen bir tepki olduğunu savunmaktadır. Hükümdar, Hristiyanları itaatkâr tebaalara dönüştürme hedefine ulaşamayınca ve piskopos da cemaatlerinin vergilerini toplamayı reddettikten sonra, imparatorluktan bir misilleme beklenebilirdi. Payne, argümanında daha da ileri giderek, II. Şâpur'un kitlesel zulmünün bir efsane olduğunu iddia etmektedir. Nitekim zulüm sistematik değildi, çoğunlukla Hristiyan cemaatinin liderlerine yönelikti ve Kralların Kralı'na itaatsizlik eden herhangi bir piskopos veya kişinin maruz kalabileceği bir sonuçtu.⁴⁴ Zulüm sırasında şehit edilenler Hristiyan nüfus değil, piskoposlardı. Muhtemelen Sasani yetkilileri onları cemaatlerinin liderleri olarak tanıdıkları için, bu durum onları özel hedefler haline getirdi. Ancak, Piskopos Şimon bar Şabba'e'nin, II. Şâpur'un imparatorluk için vergi toplama ve kraliyet yönetiminin bir parçası olma fırsatını görmede başarısız olup olmadığı konusunda Payne'nin argümanları yetersizdir. Diğer yaklaşım, hagiografik anlatıların tarihselliğini belirlemek ve Şimon bar Şabba'e anlatısındaki Konstantin imgesinin gerçeğe ne kadar yakın olduğunu ölçmek için *Pers Elçilerinin Eylemleri*'ni araştırmayı amaçlamaktadır. Smith, Roma imparatorunun imgesini değerlendirmeye daha fazla ağırlık vererek, eldeki karmaşık sorunu - nüfusun aşırı vergilendirilmesi- araştırmamış ve çevresel bir soruya odaklan-

⁴² Aphrahat, "On Persecution."

⁴³ Wood, *Chronicle of Seert*, s. 21; Payne, *A State of Mixture*, s. 43.

⁴⁴ Payne, *A State of Mixture*, s. 40-42.

mıştır. Smith, piskopos *Şimon bar Şabba'e'nin Tarihi*'ni analiz ederken, ölümlüyle II. Şāpur'un Hristiyanlara karşı saldırganlık göstermesine izin veren hayali bir Konstantin'i yorumladığı sonucuna varmaktadır.⁴⁵

Şimon bar Şabba'e'nin Tarihi adlı eserde, Konstantin'den kutsanmış ve bir barış meleği olarak bahsedilir, ancak metinde onun Pers Hristiyanları için bir şey yaptığına ve hatta onların zulmünden haberi olup olmadığına dair bile bir iddia yoktur. Metnin, zulmün kutsanmış Konstantin'in ölümünden sonra başladığını çok erken bir zamanda belirttiği gerçeği göz önüne alındığında, Hristiyanların umutlarını imparatorun onlar adına yaptığı eylemlere bağlamaları anlamsız olurdu. Yani, *Şimon bar Şabba'e'nin Tarihi*'nde Sasani İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyan topluluğunun neden bir kurtarıcıya ihtiyacı vardı? Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların hayatlarını karmaşıklaştıran ve onları Roma imparatoru I. Konstantin'de hayali bir kurtarıcı görmeye ve yeniden yapılandırmaya iten sorunlar nelerdi? Bu yaklaşımların her ikisi de bu anlatıların dini bir çatışmayı ele alan dini metinler olduğu gerçeğini göz ardı etti. Genellikle hagiografide Sasani kralları arasındaki çatışmaların kralın kendi dini şevkinden ziyade Zerdüşt din adamları tarafından kışkırtıldığı doğrulanır, ancak din konusundaki çatışmaların aslında dinle ilgili olmadığını, bunun yerine sınıf mücadelesi veya etnik meselelerle ilgili olduğunu iddia etmek indirgemeciydi. Din konusundaki çatışma sadakatle ilgili bir çatışmaydı.⁴⁶ Dini çatışmalar, her şeyden önce dinle ilgiliydi. Bu nedenle dini davranış indirgemeci sosyal, politik, antropolojik veya kültürel-teorik açıklamalara göre değil, onu ilham eden görüşe göre incelenmeliydi.

İmparatorluk Kasasına Bir Borç: Hristiyanların Vergilendirilmesi

Süryanice ve Ermenice dillerinde vergi, görev ve yükümlülük fikri birleştirilmişti. Vergi için kullanılan Ermenice kelime *hark*'tır, MacKenzie'ye göre, haraç, iş, çaba ve görevler olarak çevirdiği Part ve Orta Farsça *hrg/xrg* kelimelerinden ödünç alınmıştır.⁴⁷ Ermenistan'da da kullanılan Süryanice *nks* kelimesi yükümlülük ve vergi anlamında ikili bir anlama sahiptir; Süryanice

⁴⁵ Kyle Smith, *Martyrdom and History of Blessed Şimon*, 2014, s. xiv.

⁴⁶ Sebastian Brock, "Christians in the Sasanian Empire: A case of Divided Loyalties", *Religion and National Identity*, Ed. Stuart Mews, Oxford: Basil Blackwell, 1982, s. 1-19.

⁴⁷ D. N. MacKenzie, *A Concise Pahlavi Dictionary*, Oxford, University of Oxford Press, 1971, s. 43.

hagiografilerde kullanılan kelime haraç anlamına gelen *mdata*'dır, para cezası veya cezanın ikincil anlamı da vardır.⁴⁸ Seleukia Konsili piskoposu Şimon bar Şabba'e'nin iki anlatısı vardır.⁴⁹ Birincisi, Şimon bar Şabba'e'nin Tarihi, ikincisi ise Şimon bar Şabba'e'nin Şehitliği adlı eserdir.⁵⁰ Hem Şehitlik hem de Şimon'un Tarihi için birincil el yazmasının tarihi, *Vat. Syr. 160-161*, tartışmalıdır. Araştırmacılar arasında Van Rampey bu eserin çok geç olduğunu ve X. yüzyıla tarihlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca el yazmasının belirli bir bölümün daha erken tarihe yani VI. yüzyıla tarihlenmesi de savunmaktadır.⁵¹ Diğer taraftan, Kyle Smith, Süryaniceyi Michael Kmosko'nun 1907'de yayınladığı eleştirel baskıdan çevirdi. Smith, Kmosko'nun her iki anlatının da tarihlenmesine katılmakta ve dolayısıyla Makkabiler'e dair İncil benzetmeleriyle dolu daha kısa bir anlatı olan Şehitliği, IV. yüzyıla ve daha uzun bir anlatı olan ve Kmosko ve Smith'e göre V. yüzyılda Doğu Kilisesi'nin sinodlarından sonra oluşturulan Faaliyetleri adlı eserinden önceye tarihlendirilmeliydi.⁵²

Şimon'un Tarihi adlı eserde Şimon'a verilen unvan "Doğu Kilisesi'nin başpiskoposu ve katolikosu" iken, Şehitlik'te kendisinden Seleukia Konsili piskoposu olarak bahsedilmektedir. Şehitliğin analogik anlatımı, Judas Maccabeus ve Şimon arasında güçlü bağlantılar kurar: Judas inancı için öldürmeye hazırdı, Simon ise inancı için öldürüldü, ikisi de toplumları adına mücadele etti, ikisi de güçlü krallara meydan okudu. Nitekim daha kısa olan Şehitlik, IV. yüzyıl olaylarının şiirsel bir yorumudur. Şimon'un Tarihi'nin aksine, Şehitlik'in anonim yazarı, zulme yol açan kronolojik olayları listeleme gereği hissetmez ve bir şekilde dinleyicilerin bunun farkında olduğunu varsayar. Şehit-

⁴⁸ J. Payne Smith (Mrs. Margoliouth), *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1903, s. 251.

⁴⁹ Kyle Smith bu anlatıları *Şehitlik* ve *Faaliyetleri* başlıkları altında tercüme etti.

⁵⁰ *Patmutiwn Varuts Srboyn Shmawoni Episkoposi ew char i Vkaysn Arewelits*, in Sop'erk' Haykakank' series, sayı: 20, Verenttik: Tparan Mkhit'areants', 1854, s. 8-158. (BHO 1118).

⁵¹ J. Bidez and G. C. Hansen, *Sozomenus, kirchengeschichte* (GSC 50; 1960), s. 61-65 (II. 9-10); Lucas Van Rompay, Shem'on bar Şabba'e, *Gorgias Encyclopedia Dictionary of the Syriac Heritage*, Ed. Sebastian Brock, Aaron Butts, George Kiraz, Lucas Van Rompay, Piscataway: Gorgias Press, 2011, s. 373-374.

⁵² Kyle Smith, "Constantine and Judah the Maccabee: History and Memory in the *Acts of the Persian Martyrs*", *Journal of the Canadian Society for Syriac Studies*, sayı: 12, 2012, s. 16-33; Michael Kmosko, *Saint Simon Bar Şabbā'ē: Martyrium et Narratio*, PS 2, Paris, 1907, s. 690-713.

lik, en başta Makabiler'in bir anlatımını verir ve Şimon ile Yahuda arasında benzerlikler kurardı. Müellif, olayları en yakın İncil eşdeğerini yansıtacak şekilde biçimlendirmekle daha çok ilgilenirdi. Öte yandan Şimon'un Tarihi, Şimon bar Şabba'e'nin II. Şāpur tarafından itaatsizliğinin ve zulmünün ardındaki nedenler konusunda çağdaş olayların daha iyi anlaşılmasını ve farkında olunmasını sağlayan daha ayrıntılı bir anlatımdır.

Smith, Kmosko'nun sonucunu takip eder ve Şehitliğin Sozomen'de yansıtılan anlatımın temeli olduğunu savunur.⁵³ Ancak Sozomen'in 445'te yazdığı Kilise Tarihi'ne (II. 9-10) eklediğini, Şimon'un Tarihi'nde veya ona yakın bir metnin olduğunu ileri sürmek gereklidir. Şehitliğin ana odağı, piskoposun şehitliğinden Makabiler'in eylemlerine kadar olan olayları yorumlamak ve analiz etmektir; bu önemli unsur Sozomen'un anlatısında eksiktir. Şimon'un Tarih'indeki anlatıya paralel olarak Sozomen, Hristiyanlara "aşırı" vergiler uygulandığını kaydeder. Ayrıca, Şimon'un "toplamayı" reddettiği veya halkının ödemesini beklediği çifte vergiler vardı ve vergileri başlı başına ödemeye itirazı vardı.⁵⁴ Şehitlikte, aşırı olarak kabul edilen şey, İsa'nın Hristiyanları vergilerden ve herhangi bir dünyevi krala kölelikten kurtarması nedeniyle herhangi bir verginin ödenmemesidir.⁵⁵ Şehitlikte Şimon, imparatorluk gücüne karşı direnişi ve toplumunun yararına hayatını tehlikeye atma isteği nedeniyle Judas Macabeus ile karşılaştırıldı:

"Ey rahip, Yahuda ve Şimon! Biri halkını savaşta kurtardı, diğeri halkını ölümden kurtardı. Biri fethederken yücelildi, diğeri fethedilirken üstün geldi. Kutsal alanın efoduyla giyinmiş, sunağa kutsal hizmet eden, hayranlık duyulan, kutsal hizmeti onurlandıran, su ile adil bir şekilde arınma sağlayan, üzümlerin kanını cesurca gösteren, halkını korku içinde silah taşıyarak hevesle cesaretlendiren, güvenle ölüme seslenen, yiğitçe kılıcı çağuran, kanla asil bir şekilde vaftiz edilen, kadehi sevinçle içen, kutsayan ve armağanlar dağıtan, taçları layığına dağıtan, Tanrının emrini titizlikle destekleyen, Tanrının yasasını saf bir şekilde tutan baş rahipler ve piskoposlar oldular. Zira biri, bir can için bir can öldürerek ve öldürülerek, kurtularak yasayı düristçe yerine getirdi ve diğeri, kendisine boyun eğyerek (yasaya) önem verdi, çünkü "eğer biri yanağına vurur-

⁵³ Smith, *The Martyrdom and History of Blessed Şimon bar Şabba'e*, 2014, s. xxxiv-xxxviii.

⁵⁴ *History of Blessed Şimon bar Şabba'e*, s. 9.

⁵⁵ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba'e*, s. 10.

sa” diye karşılık olarak boynunu kılıca uzattı. Biri intikam alırken öç alındı, diğeri alçaltılırken alçaltıldı.”⁵⁶

Sasanilerin, Hristiyanlardan vergi toplanması talebi Makabilere yapılan zulme benzetildi:

“Halkımız acı çekti ve vergilerle ezildiler... Ve Yahuda, zaferle yüceldikten sonra, kendi kanıyla baş kâhin olarak durup aklanmak için sende indi. Ve Şimon, zaferle düştükten sonra, kendi kanıyla baş kâhin olarak eğilip aklanmak için sende durdu.”⁵⁷

Anlatı, “gerçek çobanların” ve “bilge liderlerin” sürüleri için kendilerini feda etmeleri gerektiğini tekrarlayarak, Şimon’un topluluğu içindeki yerini “Tanrı’nın oğlu İsa’da muzaffer” olarak vurgular ve “halkının vergilerini Pers ve Suriye kralının esaretinden” çeker. Şimon’a yüklenen görev, “Kralların Kralı” olan İsa’nın üstlendiği göreve benzerdi.⁵⁸ Bu nedenle, inananların topluluğunun başı olarak, boyunduruğu onların omuzlarına yüklemeydi. Şimon krala:

“Tanrımız tanrılarımızın yaratıcısıdır, bize emretti, ‘keseleriniz için altın veya gümüş almayın,’ bu yüzden size verecek altınımız veya size vergiler için getirecek paramız yok. Onun elçisi bizi uyardı, ‘ağır bir bedel karşılığında fidye ile kurtarıldınız, bu yüzden insanların kölesi olmayın.’”⁵⁹

Bu nedenle bir piskopos olarak görevi, “kilisesini ölümüyle özgürleştiren, halkını kanıyla özgür kılan, çilesiyle ağır yükler taşıyanları rahatlatan ve haçıyla boyunduruğu hafifleten” İsa’yı takip etmektir.⁶⁰ Anlatıcı, Şimon’un “sürüsüne” olan bağlılığının derinliğini göstermek için Şimon ve II. Şāpur’un topluluğa yaklaşımını yan yana koyardı. Anonim yazar, Yahudilerin ve bilgelelerin komplosu sonucu Şimon’un iki rahibiyle birlikte zincirlenip kralın sarayına getirildiğini belirtir. Şimon’a karşı yargılama yapılırken mahkemede Yahudilerin bulunması, İsa’nın yargılanmasını mümkün olduğunca çağrıştırmak için olayı şekillendirmeye çalışan bir hagiografik topos olabilirdi. Magi, vergi öde-

⁵⁶ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba*’e, s. 18.

⁵⁷ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba*’e, s. 20.

⁵⁸ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba*’e, s. 22.

⁵⁹ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba*’e, s. 20.

⁶⁰ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba*’e, s. 22.

meyi reddetmenin krallığa karşı bir isyan eylemi olduğunu duyurdu.⁶¹ Ancak kral, vergi meselesini bir kenara bıraktı ve Şimon'a güneş tanrısına tapmasını emretti, aksi takdirde öldürülecekti. Piskopos ve kral arasındaki vergi tartışması teolojik bir tartışmaya dönüştü. Hagiografi, izleyicilerini bir şiddet anına hazırlar: Piskoposu disiplin altına alamayan kral, onu geniş bir izleyici kitlesine göstererek ona aleni bir ceza verdi.⁶²

Roma İmparatorluğu'nda zulüm gören bir topluluk olarak başlayan Hristiyanların, öldürülmeyi bir zafer, muzaffer bir şehitlik ve bir başarıya dönüştürmüş olmalarıdır. Sasani İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar gibi alt bir grubun söylemi, yerleşik normları bu şekilde gizemden arındırır, meşruiyetini ortadan kaldırır ve yapı bozuma uğratar. Söylem, herhangi bir toplumsal düzenin kaçınılmaz eşitsizliklerini gizemli hale getirerek ve iktidarın uygulandığı kişilerin rızasını kazanarak basit gücü meşru otoriteye dönüştüren bir tür "kuvvet"⁶³ biçimine dönüştürdü. Kendisini topluluğunun ruhani lideri olarak gören piskoposa yönelik şiddet anlatıları, kusurlu bir şekilde bütünleşmiş bir Hristiyan topluluğunun İmparatorluktan kurumsal farklılıklarını fark ettiği anın bir hatırlatıcısıdır. Çifte vergilendirme, sadakati şüpheli bir topluluk için bir cezaydı. Kralların Kralı için topluluğun kendisiyle mi yoksa Sezar'la mı müttefik olduğu açık değildi. Tarih'te, kral şöyle yakınr:

*"Çünkü bizim için sıkıntılar ve savaşlar var, onlar içinse huzur ve lüks. Onlar bizim topraklarımızda yaşıyorlar ve yine de düşmanımız Sezar'la aynı fikirdeler ve biz savaşıyoruz ama onlar sessizliğin tadını çıkarıyorlar."*⁶⁴

Şimon'un Tarih'inde, Şāpur'un zulmü Büyük Konstantin'in ölümünden sonra başlar. Zulmün nedeni, Konstantin'in Hristiyan oğullarıyla bir savaş ve imparatorluğun Hristiyanlarına karşı nefretti. Doğu'nun Sezar'ı II. Konstantin, babasının II Şāpur ordularına karşı savaş hazırlığındaki niyetlerini gördü. Fakat savaşın dini bileşeni örtüktür. Ertesi yıl Konstantin, kralın Mezopotamya ve Ermenistan'daki faaliyetlerini durdurmak için Şāpur'a karşı muaz-

⁶¹ *History of Blessed Simon bar Šabba'e*, s. 120.

⁶² *History of Blessed Simon bar Šabba'e*, s. 122.

⁶³ Bruce Lincoln, *Discourse and the Construction of Society: Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, Oxford: Oxford University Press, 1989, s. 4-5.

⁶⁴ *History of Blessed Simon bar Šabba'e*, s. 76.

zam bir kuvvet yönetti. Savaş 338’de başladı ve her iki taraf için de önemli bir kazanım olmaksızın bir dizi askeri çatışma yaşandı. II. Şāpur’un ana hedefi, Narseh’in Romalıları Nisibis, Amida ve Singaria’yı kaybettiği 299 yılındaki savaşının sonucunu tersine çevirmek olmalıydı ve karşılığında Romalıların rehin aldığı kraliyet ailesini geri almaktı. Sonunda Konstantin, II, Şāpur’a elçiler göndererek barış istedi. Şāpur, özellikle Hristiyan olduğu için kralının sadakati kesin olmayan Mezopotamya ve Ermenistan’ı Roma’ya iade etmesini talep etti. Julian’ın savaşı, yenilgisi ve 363’teki ölümü, Roma’nın anlaşmazlık konusu toprakları iade etmesi ve Ermenistan’a karışmamayı kabul etmesiyle iki imparatorluk arasındaki sorunu nihayet çözdü.⁶⁵

Piskopos Şimon’un sadakatini kanıtlaması, halkı için bir vergi tahsildarı olması anlamına geliyordu. Bunu yapmak için bir piskopos olarak sorumluluklarının sınırlarını aşması ve kralın emrinde bir memur olması gerekiyordu. Anlatı, vergileri toplama görevinin kendisine verilmesinin başlı başına bir ceza olduğunu göstermektedir. Şimon krala şöyle dedi:

*“Bedenlerimiz majestelerinin hizmetkârlarıdır ve evlerimiz, tüm mallarımız senindir, Kral. Çünkü bu sıkıntı ülkesinde hiçbir şeyimiz yok. Efendim Kral, eğer isterse bir emir versin ve onları alsın, gerçekten söylüyorum ki, halkıma baskı yapmayacağım ve inançları yüzünden onları vergiye tabi tutmayacağım kudretli majesteleri derimin bedenimden yüzmesini emretse bile. Çünkü kendi derimin bedenimden soyulmasını, bir yoksulun giysilerini soyamak ve Tanrı tarafından serbest bırakılanlara baskı yapmak zorunda kalmaktan daha çok isterim.”*⁶⁶

Şimon’un Şāpur’un emrini reddetmedeki direnci, kraliyet yönetiminin bir parçası olma fırsatını göremediği için değil, tam olarak topluluk içindeki yerini değiştirmek istemediği veya onları Kralların Kralı’na “vermek” istemediği içindi. Ancak, vergiler uğruna sürüsünü krala vermesinin beklenmesi, Şimon’un kendisinin kralın bir tebaası haline gelmesinin cezasının bir parçasıydı. Şehitlikte, Şimon İsa’nın sözcüsü olur ve halkını her türlü vergi ve kölelikten kurtarır. Ancak Şimon’un Tarihi’nde cevap çok daha ayrıntılıdır. Şimon’un Şāpur’a verdiği yanıtı kaydeden yetkililer, ona Kutsal Yazıların bir yönetim otoritesine vergi ödenmesini zorunlu kılacağı konusunda uyardılar.

⁶⁵ Beate Dignas ve Engelbert Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity, Neighbors and Rivals*, s. 89-91.

⁶⁶ *History of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 122.

Şimon, Kutsal Yazıların çifte vergilendirmeye onay vermediğini açıkladı. Bununla birlikte, her iki anlatımda da kral, Şimon'un Hristiyanları kendisine karşı isyan etmeye ve Roma Sezar'ına hizmet etmeye teşvik etmeye çalıştığı sonucuna vardı.⁶⁷

Ekonomik bir antropolog olan David Graeber, *Borç: İlk 5000 Yıl* adlı eserinde borç ve vergilendirme gibi karmaşık konuları yeniden ele alırken, Mesih'in halkını borçlarından kurtaran kişi olarak nasıl görüldüğünü ifade eder. Eski Ahit kitaplarında, özellikle *Çıkış Bölümü*'nde, yenilmiş ve sürgün edilmiş ancak kurtuluşu bekleyen insanların izleri vardır.⁶⁸ Graeber, kurtuluşu günah ve suçluluk yükünden kurtulmaya bağlamaktadır. Burada Mesih'in bir kurtarıcı olarak önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Kurtuluş, mali kayıtların tutulduğu tabletleri kelimenin tam anlamıyla kırmak için bir muhasebe sistemini yok etme meselesiydi. Mesih'in yapacağı şeye benzer şekilde, Piskopos Şimon bar Şabba'e halkından vergi toplama emrine şöyle tepki gösterdi:

*"Tanrı'nın kendisi insanın suçu için kendini feda ediyor; Tanrı'nın kendisi kendini ödetiyor, Tanrı, insanı, insan için, insanın kendisi için kurtarılması imkânsız hale gelen şeyden kurtarabilecek tek kişi olduğundan alacaklının kendisi borçlu için, borçlusuna olan sevgisinden kendini feda ediyor!"*⁶⁹

Sahip olduğumuz sınırlı sayıdaki kaynakla Sasani krallarının inançlarının ne olduğunu belirlemek zordur. Ahameniş döneminde, krallar kozmostaki yerlerini tanımlamak için kozmolojiyi kullandılar ve tanrıların dünyadaki temsilcileri oldular. Prod Oktor Skjærvø'nun Darius'un Eski Farsça yazıtlarına dayanarak belirttiği gibi, tanrı, kral ve tebaası arasındaki ilişki, borç, yükümlülük ve sahiplik ilişkiydi:

"Ahuramazda, bu dünyayı yerleştiren, şu göğü yerleştiren, insanı yerleştiren, insan için mutluluğu yerleştiren, Dārayawahuş'u birçoklarının kralı, bir, birçoklarının komutanı yapan büyük tanrıdır. Ben Dārayawahuş, büyük kral, kral-

⁶⁷ *History of Blessed Šimon bar Šabba'e*, s. 76.

⁶⁸ David Graeber, *Debt: The First 5,000 Years*, Brooklyn, N.Y.: Melville House, 2011, s. 82-84.

⁶⁹ Friedrich Wilhelm Nietzsche, *A Genealogy of Morals*, Ed. Alexander Tille, New York: Macmillan, 1897, s. 118.

ların kralı, birçoklarının topraklarının kralı, bu dünyanın kralı, Wishtāspa'nın oğlu, Hahōmaniş'in soyundan geliyorum."⁷⁰

Sasani döneminde, I. Šāpur'un (ŠKZ) bir yazıtının sonunda, *yazdan*lar ile kral arasındaki bu alışveriş fikrini doğrulayan bir ifade mevcuttur. Yazıtta, ülkenin servetinin tanrılara iyi hizmet etmeye (*yazdan ir ud kerdagan*) bağlı olduğu belirtilmektedir. Huyse bu kavramı tanrılara yönelik kült hizmeti olarak tercüme etmektedir. I. Šāpur, tanrıların gelecekteki krallara tıpkı kendisine yardım ettikleri gibi yardım edeceklerini ve onları yardımcıları yapacaklarını veya Skjærvø'nin *dastgerd*'i tercüme ettiği gibi onların "mülkleri" yapacaklarını ifade eder:

*"Şimdi, tıpkı bizim tanrıların işlerinde ve hizmetlerinde çaba sarf ettiğimiz (yazdan) ve tanrıların malı (dastgerd) olduğumuz gibi, tanrıların yardımıyla bütün bu toprakları aradık, elimizde tuttuk ve büyük bir ün kazandık, aynı şekilde bizden sonra gelen ve şanslı olan da tanrıların işlerinde ve hizmetlerinde çaba sarf etsin (yazdan ir ud kerdagan), böylece tanrılar da ona yardım etsin ve onu kendi malları (dastgerd) yapsın."*⁷¹

II. Šāpur'un krallığına refah getirecek kozmolojik düzeni nasıl anladığını açıklayan mevcut bir yazıt yoktur. Ancak, piskopos Şimon için, onun ve topluluklarının Tanrı'ya olan borcu Mesih'in fedakarlığıyla ödenmiş ve bağışlanmış. II. Šāpur ise bu tür yükümlülüklerle farklı yaklaşmıştır. Onun için *yazdan*, kendisinin ve krallığının refahının nihai kaynağıydı. Krala sunulan tüm topraklar ve büyük şöhret karşılığında, iyiliği geri ödemeli ve tanrılar için ritüeller gerçekleştirerek borcunu ödemeliydi (*yazdan ir ud kerdagan*). Vergi ödemeyi, nihai alacaklıya karşı yükümlülükleri kabul etmenin bir işareti olarak görürsek -II. Šāpur için *yazdan* olan ve piskopos Şimon için borcunu çoktan bağışlanmış olan Tanrı-krallığın, piskoposun vergi toplamayı veya ödemeyi reddetmesine verdiği tepkinin neden bu kadar sert olduğu anlaşılmaktadır. Şimon'un reddinin mali bileşenine odaklanmak, yalnızca piskopos ile kral arasındaki bu temel farkı maskeleymektedir.

⁷⁰ Prods O. Skjærvø, *The Spirit of Zoroastrianism*, New Haven: University of Yale, 2011, s. 44.

⁷¹ Philip Huyse, *Die Dreisprachige Inschrift Šābulurs I. an Der Ka'ba-I Zardušt (ŠKZ) 3:1*; Corpus Inscriptionum Iranicarum London: School of Oriental and African Studies, 1999; Skjærvø, *The Spirit of Zoroastrianism*, s. 223.

Sasani İmparatorluğu'nda Vergilendirme Örnekleri

Bu aşırı vergilerin Hristiyan topluluklar için neden özellikle baskıcı olduğunu açıklamak için, bu toplulukların imparatorluk ekonomisindeki özel konumları nedeniyle artan vergilendirmenin nasıl önemli bir sorun haline geldiğini irdelemek gerekmektedir. Pusai'nin şehit edilmesinden, Pusai'nin yanı sıra diğer sürgünlerin ve tebaanın da çoğunlukla vasıflı işçi olarak imparatorluğa gönderildiği sonucuna varılabilir. Morony, ekonominin sürgün edilen nüfustan faydalanmasının birkaç yolu olduğunu ileri sürer. İlk olarak, hükümdar ve saray tarafından istenen ürünlerin üretiminde yer alan saray organizasyonunun bir parçasıydılar. Bunun ötesinde II. Şāpur zanaatkarları yerleştirdi ve yeni kurulan şehirlere atölyeler inşa etti. İkincisi, daha fazla emek kentsel ekonomiye fayda sağladığı için varlıkları vergi tabanını artırdı. Son olarak, Roma tarafında ürettikleri her şeyi Sasani topraklarında üreteceklerdi.⁷² Sasaniler, farklı bölgeleri birleştirme hedeflerine, çoğunlukla doğrudan kraliyet otoritesi altındaki şehirler olarak yeniden tanımlanan önceden var olan kasabalar olan şehirlerin temeli yoluyla ulaşılar. Bu şekilde, bu şehirler gelir elde edebiliyordu. Güçlü soylular hükümetin kontrolü dışında kaldığı ve vergi yükü nüfusun geri kalanına düştüğü için, bu şehirlerin yaratılması devlet için gelir sağlamaya yardımcı oldu.⁷³

Bu şehirler modern İran'ın güneybatı bölgelerinde bir kuşak oluştuyordu. Ardaşir'in Basra Körfezi'ndeki deniz ticaretinden faydalanmayı planladığı öne sürüldü. Taberi'ye göre, Basra Körfezi'nin diğer tarafında, Aşağı Mezopotamya'da da yeni şehirler inşa edildi.⁷⁴ Ardaşir, Charax Spasinu⁷⁵nu işgal etmiş ve Geç Antik dünyanın önemli ticaret merkezlerine erişim sağlayan

⁷² *Martyrdom of Pusai*, in *Acta martyrum et sanctorum* II, Ed. Paul Bedjan, Paris: Otto Harrassowitz, 1891, s. 209; Oscar Braun, *Märterkten Ausgewählte Akten persischer Märtyrer*, Bibliothek der Kirchengäter, I Reihe, Band Kempten, Munich, 1915, s. 59; Michael Morony, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire", s. 162.

⁷³ Ryka Gyselen, "Economy in the Sasanian Period", *Encyclopædia Iranica*, C.VIII, S.1, s. 104-107; <http://www.iranicaonline.org/articles/economy-iv> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2024).

⁷⁴ Al-Tabarī, *Tā'riḫ al-rusul wa'l-mulūk*, çev. by C. E. Bosworth as *The History of al-Tabarī*, vol. V, *The Sāsānids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen*, Albany: State University of New York Press, 1999, s. 16.

⁷⁵ Charax Spasinu, günümüz Irak'ında Basra Körfezi'nin başında bulunan bir antik limanın eski adıdır.

büyük bir ticaret merkezi olan Palmira⁷⁶'nın ticaret metropolünü ve Roma kolonisini tehdit etti.⁷⁷ Gyselen'in ifade ettiği gibi, bu kraliyet mülkleri doğrudan Sasani krallarının yetkisi altındaydı. Part metninde kraliyet mülkleri olarak tercüme edilen *dst...* kelimesi *dastkart* anlamına gelirdi. *dst/krt/* ifadesinden sonraki ifade, bu toprakların I. Şāpur'un babası ve ataları tarafından kurulduğunu belirtir; bu da Kettenhofen'in kelimeyi kraliyet mülkü olarak tercüme etmesini açıklar. Bunlar asil topraklar değildi. Huyse'ye göre Part metninin tam metni ve çevirisi şöyledir:

“...Ve Romalıların ülkesinden, Anērūn'dan gelen adamlar, babam ve atalarım tarafından kurulan İranşehr'e, Persis'e, Partlara, Huzistan'a, Aşurestan'a ve ülkeden ülkeye sürgün edildiler, oraya yerleştirildiler.”⁷⁸

Bir imparatorluğun üst hiyerarşisinde statü ve rütbe yelpazesi olsa da aynı şey alt uçta da görülebilirdi. Moses Finley, bu grubun üyelerini “bağımlı emek” olarak tanımladı. Söz konusu etiket, borç, esir alınma, bağımlı sınıfa doğma veya başka herhangi bir durum nedeniyle gönülsüzce çalışan herkesi tanımlardı.⁷⁹ Bu şekilde sürgün edilen insanlardan uzun bir süre veya yaşam boyu bir miktar özgürlük kaldırıldı. Elbette, bu sürgün edilenlerin becerileri, zanaatları onurlandırıldı ve değer verildi. Ancak bahsi geçen tebaa imparatorluk için vazgeçilmez değildi. Zanaatkarlara uygulanan vergiler, emeklerinin maliyetine bağlıydı. Bu da beceri seviyeleri veya bir ürünü bitirmek için harcadıkları zaman miktarı gibi faktörlere bağlıydı ve hesaplanması zordu. Mevcut faktörlerin ölçülmesi kolay olmadığından, üretilen malzemenin fiyatı taşta yazılmazdı. Zanaatkarlara bir miktar kâr marjı sağlayacak olan fiyatlandırması esnekti. Ancak, Pusai gibi sürgünler için durumu farklı kılan şey, ürünlerinin saray ve kral tarafından sipariş edilmesi ve talep edilmesiydi. Kral aynı ürün için daha fazla ödeme yapmaya istekliyse, vergilendirmedeki artış hesaplanabilirdi. Ancak kral aynı ürün için daha fazla ödeme yapmayı kabul etmeyebileceğinden, vergilendirme kısa sürede Hristiyan nüfusu yoksullaştırabilirdi.

⁷⁶ Palmira, Suriye'nin güney-orta bölgesinde, Şam'ın 130 mil (210 km) kuzeydoğusunda bulunan antik bir ticaret kentidir.

⁷⁷ Geo Widengren, “The Establishment of the Sasanian Dynasty in the Light of New Evidence”, *La Persia nel Medioevo*, Rome: Atti del Convegno Internazionale, 1971, s. 754-755.

⁷⁸ ŞKZ, *Inscription of Ka'abe Zartusht*.

⁷⁹ Moses Finley, *The Ancient Economy*, Berkeley: University of California Press, 1973, s. 69.

Klasik Yunanistan'da, Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu'nda vergilendirmeyi inceleyen Finley, vergilendirmenin bir kölelik işareti olduğunu ve ağır vergilendirmenin hayal edilemez zorluklara yol açabileceğini beyan eder. Finley'in iddia ettiği gibi, Klasik Yunanistan'da vatandaşlar üzerindeki herhangi bir doğrudan vergi biçimi tiranlık olarak kabul edilirdi. Çok açık bir doğrudan vergi, yabancıların aşağılayıcı işaretiydi. Roma devletinde, fethedilen ve imparatorluğa eklenen eyaletler, vergi gelirinin ana kaynağıydı. Cumhuriyet döneminde kendi bölgelerinden sorumlu olan eyalet valileri ve vergi tahsildarları daha sonra imparatorun yönetimi altında kaldılar. Finley, Roma İmparatorluğu'ndaki eğilimin giderek daha fazla imparatorluk aristokrasisinin taşralaşmasını teşvik etmek olduğunu savunmaktadır. Buna binaen, David Goodblatt, Babil Talmud'undaki vergilendirme referanslarına dayanarak Sasanî İmparatorluğu'ndaki Yahudi nüfusunu inceledi.⁸⁰

Goodblatt, kişi başına verginin önemli bir miktar olduğunu ileri sürdü. Oran düşükse, taşınır malların satışı bu tutarı karşılayabilirdi, ancak ödeme yapılmaması nedeniyle köleleştirme de olabilirdi.⁸¹ IV. yüzyıldan kalma bir hesapta, Papa (ö. 378), Rava'ya (ö. 352) *"Efendi, Papa b. Abba'nın evinden insanların kişi başına vergisini ödeyen ve onları köleleştirenleri görüyor mu?"* diye sormaktadır. Goodblatt'ın ifade ettiği gibi, ev zengin bir Babil Yahudi ailesine aitti. Rava ise bu soruyu şu şekilde cevaplamaktadır:

*"Bunların [vergi borcundan dolayı el konulanların] belgeleri kralın arşivinde muhafaza ediliyor ve kral, vergi ödemeyen kişinin, vergi ödeyenin kölesi olduğunu söylüyor."*⁸²

Vergi zaten yüksek olduğundan, bir toplumun çifte vergilendirme konusunda ekonomik olarak zorlanması son derece olağandır. II. Şāpur döneminde Romalılar ve Sasaniler savaş halindeydi ve bu savaşların maliyeti halka yansıyabilirdi. Nitekim Richard Payne, vergilerin savaşın maliyetini karşılamaya yardımcı olacağını vurgulamaktadır. Dahası, II. Şāpur'un Roma ile savaşa hazırlık sırasında saray için en önemli iki bölge olan Mezopotamya ve Huzis-

⁸⁰ Moses Finley, *The Ancient Economy*, Berkeley: University of California Press, 1973, s. 164.

⁸¹ David M. Goodblatt, "The Poll Tax in Sasanian Babylonia: The Talmudic Evidence", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, sayı 3, 1979, s. 23-95.

⁸² Yev. 46a- BM 73b. Bkz. David M. Goodblatt, "The Poll Tax in Sasanian Babylonia", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, sayı 3, 1979.

tan'daki piskopos Şimon'un örgütsel gücünden faydalanabileceğini eklemektedir. Payne, 340'larda Şimon ve arkadaşlarının öldürülmesini Hristiyanlıklarına karşı bir saldırı olarak değil, mali sistemin genişletilmesine iş birliği yapmadıkları için bir ceza olarak yorumlamaktadır. II. Şāpur'un "imparatorluğun yönetimine katılma" davetini reddettikleri için cezanın haklı olduğunu ileri sürmektedir.⁸³

Sasani İmparatorluğu'nda bir piskoposun vergi tahsildarı olması fikri, muhtemelen özellikle IV. yüzyıldan sonra imparatorluğun yönetiminde daha pratik rolleri olan Roma İmparatorluğu'ndaki piskoposların sorumlulukları üzerine yapılan çalışmalardan doğmuştur. Claudia Rapp, Geç Antik Çağ'daki çoğu Roma piskoposunun kent elitlerinden -*curiales*⁸⁴- geldiği için, bölge için vergi toplama görevinin onlara düştüğünü ileri sürdü. Curial statüsündeki piskoposlar erken bir olguydu. Rapp, Marcionite sapkınlığının lideri olan ve 85 yılında doğan Marcion'un babasından bu tür piskoposların ilk örneklerinden biri olarak bahseder. Tahminler, IV. yüzyılın sonlarında aralarında piskoposluk için uygun adayların bol olduğu yaklaşık 250.000 *curiales* olduğunu göstermektedir. İmparatorluk mevzuatında, diyakozdan piskoposa kadar her seviyedeki kilise rütbeleri için işe alınanların çoğu *curiales*'ti.⁸⁵

Sasani İmparatorluğu'ndaki çoğu piskoposun sosyal geçmişi idari ailelerden gelmiyordu. Pers Şehitlik Yasaları, şehit edilen Hristiyanların çoğunun zanaatkar ailelerden geldiğini doğrulamaktadır. Örneğin, Şimon bar Şabba'e, "dinsiz krallık" için yün boyayan bir ailenin oğluydu.⁸⁶ Hem Şimon'un Şehitlik ve Şimon Tarihi'nde adı geçen Pusai, "zanaatkarların başı" anlamına gelen *quragbed* unvanına sahipti. Dahası, Doğu Kilisesi'nin piskoposlarının, diyakozlarının ve rahiplerinin çeşitli sorumluluklarını listeleyen Synodicon Orientale'yi incelediğimizde, vergi toplama yükümlülüklerine dair hiçbir atfı olmadığı açıktır. David Goodblatt'ın ifade ettiği gibi, Yahudi sürgün erkânının da benzer bir sorumluluğu yoktu. Goodblatt'a göre, vergiler sürgün erkânı tarafından değil, kanal erkânının başı olarak anılan bir imparatorluk temsilcisi

⁸³ Payne, *A State of Mixture*, s. 41-43.

⁸⁴ *Curiales*, kelimesi "curia" kelimesinden türetilmiş ve Roma İmparatorluğu'ndaki siyasi elitleri tanımlamak için kullanılmıştır.

⁸⁵ Claudia Rapp, *Holy Bishops in Late Antiquity: The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition*, Berkeley: University of California Press, 2005, s. 183-184.

⁸⁶ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba'e*, s. 7.

tarafından toplanıyordu. Goodblatt, vergi tahsildarının unvanını gözden geçirmek için Sanh'a atıfta bulunmaktadır:

R. Zera'nın babası 13 yıl boyunca vergi toplama (*gbywt*) ile uğraştı. "Kanalın başı" (*rys nhr*) şehre geldiğinde, efendileri gördüğünde onlara şöyle derdi: "*Halkım gelin, odalarınıza girin [ve kapılarınızı arkanızdan kapatın; ülke geçene kadar kısa bir süre saklanın]*", [Yeşaya 26:20]. Şehir halkını gördüğünde, "*Kanalın başı şehre geldi ve şimdi babayı oğlunun ağzından, oğlu da babasının ağzından öldürecek*" derdi. Ve herkes saklanırdı. O [kanalın başı] geldiğinde, [Zera'nın babası] ona, "*Kimden toplayabiliriz?*" diye sorardı.⁸⁷

Goodblatt'ın çalışması, vergilerin *exilarch*⁸⁸ tarafından toplandığı fikrinin yanlış bir anlayış olduğunu ortaya koydu. Vergi toplayan temsilcilere ilişkin bir atfın Babil Talmud'unda bulunamayacağını savundu. Exilarch'ın vergi topladığı iddiası, bunun Hristiyan piskoposların sorumluluğu haline geldiği varsayımına dayanan bir benzetme yapısıydı.⁸⁹ İronik olarak, halkının vergi toplayıcısı olmaktansa ölmeyi tercih eden Şimon'un rolü, piskoposların vergi topladığı argümanını desteklemek için kullanılmıştı. Goodblatt'a göre, kişi başı vergi kasabadan kasabaya toplanıyordu. Yahudi vergi toplayıcıları yerel topluluğun veya exilarch'ın temsilcileri değildi. Ancak Şimon gibi bir piskopos topluluğu adına vergi toplaması emredildiği için böyle bir rol üstlenildi.⁹⁰

⁸⁷ David M. Goodblatt, "The Poll Tax in Sasanian Babylonia," *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, 25a-25b; s. 250-251.

⁸⁸ Exilarch, Hz. Davut'un soyundan geldiğine inanılan Yahudi cemaatinin liderine verilen unvandır. Sasani İmparatorluğu içinde Exilarch, *Doğu Hristiyanlığı Katolokos* ünün siyasi eşdeğeri ve bu nedenle haham mahkemelerini yönetmek, Yahudi topluluklarından vergi toplamak, Babil'deki Talmudik okullarını denetlemek, finansman sağlamak ve sürgün topluluğunun muhtaç üyelerine hayırsever yeniden dağıtım ve mali yardım gibi topluma özgü organizasyonel görevlerden sorumluydu. Exilarch pozisyonu kalıtsaldı. Hz. Davut'tan kaynaklanan antik çağdan beri ataerkil soyunu izleyen bir aile tarafından süreklilik içinde tutuldu. Detaylı bilgi için bkz. Richard Gottheil ve Wilhelm Bacher, "Exilarch", *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5937-exilarch>, (Erişim Tarihi: 22.01.2025).

⁸⁹ David M. Goodblatt, "The Poll Tax in Sasanian Babylonia", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, s. 250.

⁹⁰ David M. Goodblatt, "The Poll Tax in Sasanian Babylonia", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, s. 233-295.

İnanç ve İktidar Arasında: Sasani Hristiyanlarının Ritüel, Güç ve Şiddetle İmtihanı

Hem Şimon'un Tarih'inde hem de Şehitlik'te bulunan diğer olgu, başlangıçta Hristiyan olduğunu inkâr eden ve güneşe tapan, ancak hemen tövbe eden kralın öğretmeni Gushtazad adlı yaşlı bir hadımdır. Kralın önünde inancını itiraf ettiğinde, kral onun idamını emretti. Gushtazad, diğer Hristiyanların bunun hakkında ne düşüneceğinden endişe ediyordu. Bu yüzden inancından dolayı öldürüldüğünün, -krala veya krallığa ihanet ettiği için değil- duyurulmasını talep etti. Şimon, Gushtazad'ın ölümünü duydu ve kendisi de şehit olmak için dua etti. Ertesi gün, kralın önünde eğilmesi veya güneşe tapınması için kendisine son bir şans verildi, ancak reddetti. Hagiografi, piskoposun, Pers'in çeşitli şehir ve kasabalarından 100 piskopos, rahip, diyakoz ve *bnay qyama*⁹¹ ile idam yerine götürülüp öldürülmesiyle sona erdi. *Dadestan-I Minoy-I Khrad*'da (Bilgelik Ruhü'nün Yargısı), Bilgelik Ruhü'ndan gelen soru ve cevapların bir koleksiyonu olarak, duanın güneşe ve *Mithra*'ya (Avesta'da) veya *Mihra*'e (Pehlevi'de) dönük olarak yapılması tavsiye edildi. *Miθra/Mihra*⁹², Venüs ile özdeşleştirilen ve anlaşmaları denetleyen bir tanrıdır. Venüs şafak vakti güneşten önce gelir, bu nedenle dua bu gök cisimlerinin temsil ettiği her iki tanrıya da söylenmiştir.⁹³ Dua, aya ve ateş tapınağına veya ateş tapınağındaki ateşe dönük olarak söylenirdi. Kişi güneş, Mihr, ay ve Hormezd'in önünde tövbe etmeliydi.⁹⁴ Tanrılara yapılan genel yakarış, bir lütfun verilmesi için hediyeler ve övgüler sunmayı içerirdi. Raşnu Yaşt'ındaki Khorde Avesta'da yemin etme ritüeli tasdik edilmiştir. Raşnu, Ahura Mazda ve Amaiti'nin oğlu ve Sraoşa, Miθra, Aši ve Daena'nın kardeşidir. Miθra, neredeyse Raşnu ile özdeşleştirilmiştir (Yt. 10.79-81). Raşnu Yaşt'ta, ateşin önünde ve diğer ritüel

⁹¹ Bu terim, IV. yüzyılda manastır öncesi bir organizasyonda bir araya gelen münzevi bireylerden oluşan bir topluluk için kullanılıyordu. Bekarlık ve yoksulluk gerekmiyordu, ancak gayretli oruç ve dua öneriliyordu. Bu kelime, genellikle tüm Süryani Hristiyan topluluğunu ifade etmek için kullanılır. Detaylı bilgi için bkz. R. A. Kitchen, Bnay Qyama, Bnat Qyama, *Gorgias Encyclopedia Dictionary of the Syriac Heritage*, eds. Sebastian Brock, Aaron Butts, George Kiraz, and Lucas Van Rompay, Piscataway: Gorgias Press, 2011, s. 84-85.

⁹² Antonio Panaino ve David Pingree, "Saturn, the Lord of the Seventh Millennium", *East and West*, cilt XLVI, sayı 3/4, 1996, s. 235-250.

⁹³ Skjærvø, *The Spirit of Zoroastrianism*, s. 16.

⁹⁴ *Dânâk-u Mainyô-i Khrad; Pahlavi Pazand and Sanskrit Texts*, Ed. T. D. Anklesaria, n.p. (Bombay), 1913, Bölüm 53.

gereklilikleriyle gerçekleşen yemin töreninde veya çilede (*varah*) hazır bulunmaya çağrılır (Yt. 12.3):

“Ey sen, kutsal Raşnu! Ey en gerçek Raşnu! En iyiliksever Raşnu! En bilgili Raşnu! En anlayışlı Raşnu, beni en önceden bilen Raşnu! En ileri görüşlü Raşnu, ben Raşnu, adaletin en iyi uygulayıcısı! Raşnu, hırsızların en iyi vurucusu; Yaralanmayan, en iyi katil, vurucu ve haydutların yok edicisi! Dünyanın hangi yerinde olursan ol, insanların yaptıklarını izliyor ve hesap veriyorsun... (?)”⁹⁵

Vendidad 4.54-55’te eğer bir şüpheli, yargıç Raşnu’ya aykırı davranarak yalan yere yemin ederse ve Miθra’yı sözleşme veya vaade aldatırsa, ağır şekilde cezalandırılacaktı.⁹⁶

Şimon’un Tarihi’nde, Kral II. Şāpur (309-79) adına çift vergi toplamayı reddetti. Şehitlik’te vergiyi ibadeti ile ödedi. Bu metinlerin müelliflerinin, din daşlarına II. Şāpur döneminde karşılaştıkları çalkantıları hatırlatmaları neden gerekti? Bu anlatılar, diğer birçok kişi arasında piskopos Şimon’un kralın iradesine nasıl boyun eğmediğini gösterdi. Bunlar, iktidar gücü ile piskoposların manevi gücü arasında uygun bir ilişki örüntüsü tanımlamaya yardımcı oldu. Bu anlatılar, kiliselerin, iktidar düzeninin taleplerine karşı çıkan ve onları patronları olarak güvenen toplumu savunan sözde “güçsüz” piskoposlar olarak meşruiyetinin kaynağıdır. Dinin toplumsal uyumu güçlü bir şekilde teşvik ettiği araçları anlamak, bizi Hristiyan topluluğunu Sasani İmparatorluğu’na entegre etmenin karmaşıklıklarını takdir etmeye götürecek bir alan açar. Örneğin, krallığın nitelikleri Zerdüşt kozmolojisinin merkezindeydi:

“Kral dedi ki, “Yaşayan tanrıyı itiraf etseydin, bir mazeretin olurdu. Ama aslında söylediğin gibi çarnuha gerilmiş bir tanrıya inanıyorsun. Şimdi bana itaat et ve burada, tüm yaratılışın yaşadığı doğuşunda güneşe tapın, sana en muhteşem armağanları vereceğim ve senin için sayısız armağan biriktireceğim, seni tüm krallığımı boyunca büyük ve güçlü yapacağımı.”⁹⁷

Kralın, Şimon’un güneşe dua etmeyi reddetmesine verdiği tepki ve tanrılara saygı göstermekle krallığa sadakat arasında kurduğu bağlantı, onun bu

⁹⁵ Yt. 12.7-8.

⁹⁶ Hanns-Peter Schmidt, “Mithra I. Mitra in Old Indian and Mithra In Old Iranian”, *Encyclopædia Iranica*, 2018, <http://www.iranicaonline.org/articles/mithra-i> (Erişim Tarihi: 26.12.2024).

⁹⁷ *Martyrdom of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 14.

tür dini ritüelleri hem tanrıların yardımını sağlayabilecek bir eylem hem de imparatorluktaki farklı gruplar arasındaki boşlukları kapatabilecek, gerginliği azaltabilecek güçlü ve önemli bir ritüel olarak gördüğünü göstermektedir. Güneşe tapınma ritüeli, “temel çatışmaları örtbas etmek” için bir araç olarak görülebilirdi. Bazı araştırmacılar, ritüellerin grupların ve bireylerin anlaşmazlıklarını bir süreliğine unutmalarına yardımcı olduğunu ve böylece bir miktar iyi niyet ve istikrarın ortaya çıkabileceğini öne sürer.⁹⁸ Foucault, *Discipline and Punish*’te bu hususu şöyle açıklar:

“Ceza sistemleri bedenın belirli bir “politik ekonomisi” içine yerleştirilmelidir; şiddetli veya kanlı cezalandırma kullanmasalar dahi, hatta hapsedme veya düzeltme gibi “hoşgörülü” yöntemler kullansalar bile, söz konusu olan her zaman bedendir: beden ve onun güçleri, yararlılığı ve uysallığı, dağıtımı ve teslimiyeti... Beden aynı zamanda doğrudan doğruya politik bir alana dahildir; iktidar ilişkileri onun üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir; onu kuşatırlar, işaretlerler, eğitirler, işkence ederler, görevler yapmaya, işaretler yaymak için törenler yapmaya zorlarlar.”⁹⁹

Hagiografi, piskoposun “ritüelin pelerini” altında saklanmaya istekli olmadığıyla övünür. Güneşe eğilme ritüelinde bedenini yönlendirmeye çalışan güç değişti, piskopos ve takipçilerinin kamusal infazında kendini gösterdi.¹⁰⁰ Piskopos ile kraliyet sarayındaki yaşlı Hristiyan hadım Gushtazad arasındaki karşılık, ritüele geçici olarak katılmayı kabul etti ancak yaptıklarından pişman oldu ve anlatıda şehitliği memnuniyetle karşıladı. Bu anlatı esasında izleyicilere inançlarında kararlı kalmaları için bir hatırlatmadır:

“Gushtazad ikinci kez haber gönderdi ve ona [Şimon] dedi ki: “Bu günahımı bu sefer bağışla ve bir daha asla işlemeyeceğim!” Şimon cevap verdi ve ona haber gönderdi: “Bu seni affedebileceğim bir günah değil, seni affedebileceğim bir suç da değil. Sen bir günah değil, bir küfür işledin! Tanrımı inkâr ettin. Seni kim affedebilir? Sana hayat veren Mesih’ten yüz çevirdin- hangi ölümlü insan senin ölümlülüğüne hayat verebilir?... Kötü bir cezayı hak ediyorsun

⁹⁸ Max Gluckman and Forde Daryll, *Essays on the Ritual of Social Relations*, Manchester: Manchester University Press, 1962, s. 40

⁹⁹ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trs. Alan Sherdian, New York: Vintage Books Division of Random House, 1977, s. 25.

¹⁰⁰ *History of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 95.

*çünkü görüşün geçici ihtişamdan dehşete kapıldı ama görkemli ve kutsal olan-
dan, gizli varlıktan, tüm çağların kralından korkmadın...”¹⁰¹*

Gushtazad’ın abartılı din değiştirmesi anlatımı, geçici olsa da gelecekte okuyuculardan benzer davranışlar elde etmek için bir örnek olarak verilmiştir. Herkes şehit olmaya hazır olmadığından, Hristiyanların hayatlarına inançla-
rından daha fazla değer vermeleri olasıdır. Daha fazla insanın hayatlarını ko-
rumak için bir tanrıya “geçici olarak” haraç ödemesi olasılığı vardır ki bu da
tam olarak hagiografinin açıklığa kavuşturmak istediği konudur. Herhangi bir
nedenle herhangi bir süre için din değiştirmek, hayatı korumak için bile olsa
affedilemez bir günahıdır. Ancak mürted hayatını şehitlik yoluyla sunarak kayıtları
düzeltirse affedilebilecek bir günahıdır. Şimon ve Guştazad’ın durumunda,
kralın Hristiyan topluluğu ile krallık arasındaki temel ayrılığı örtmek yerine
kısa bir süre giyilmesini istediği güneş tapınmasının ritüel pelerini onu parça-
ladı ve çatışmayı açığa çıkardı. Lincoln’ün ifade ettiği gibi, daha önce kurul-
muş bir bütünleşme düzeyi bir toplumda bu şekilde bozuldu.

Toplumun düzgün ve uyumlu bir şekilde işlemesi için gerekli olan toplulukların bütünleşmesi, çok sayıda örtüşen sistem ve mekanizmaya bağlıydı: hukuk, pedagoji, görgü kuralları, estetik ve ideoloji, özellikle de dini ideoloji.¹⁰² Bu dürtü, kralın Şimon’a “*şimdi vergileri bir kenara bırakalım. Ancak bu konuda sana tavsiyem, bütün benimle güneş tanrısına tapman ve sen ve tüm halkın hayatta kalacaksınız*” dediği Şehitlik’te görülmektedir.¹⁰³ Ancak konu kral için ne kadar önemliyse, tek tanrılı bir inanca bağlı olan ve Gerçek Tanrı’dan başka hiçbir Tanrı’ya tapınmayan piskopos için iki kat daha önemliydi. Nüfusun bazı kesimlerinin birbirinden yabancılaştığı (dini, siyasi, ekonomik, coğrafi, ahlaki, estetik veya kültürel farklılıklar nedeniyle) bu gibi durumlarda, toplumsal bütünleşmeyi sürdürmenin normal, daha az dramatik ve daha az kanlı yolları başarısız oldu. Bunun yerine, çatlak genişledi ve insan hayatlarına mal oldu.

¹⁰¹ *History of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 32.

¹⁰² *History of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 32.

¹⁰³ *History of Blessed Şimon bar Şabba’e*, s. 89.

SONUÇ

V. yüzyılda yazılan Farsça Elçilerin İşleri, IV. yüzyılda bir piskoposun ne yapmaya yetkili olduğunu ve neleri yapabileceğini yansıtır. Bu eser, V. yüzyılda Hristiyan topluluğunun uygun bakış açısının ne olduğu, bir piskoposun topluluğu ve imparatorluk karşısındaki yeri ve statüsü ve bir Hristiyan'ın hayatını nasıl yaşaması gerektiği konusunda fikir verir. Bu anlatılar, gelecekte bu ayrımı sürdürme beklentisini güçlendirdi ve yeniden yarattı. Bu anlatıların şekillendirdiği sınır, bizi -Hristiyanları, esirleri, zulüm görenleri, şehitleri- onlardan -emperyal yetkililerden, kraldan, Magilerden ve Yahudilerden- ayırdı. Kimlik oluşturma süreci, kralın uyguladığı şiddete karşı ve buna yanıt olarak gelişti. Kral, dini bir uygulamayı talep etti: Güneş tapınması, piskopos tarafından yapılırsa toplumunu onları bekleyen cezadan kurtarabilecek bir ritüeldi. Ritüelin icrası, kralın vergiler konusundan daha önemliydi, vergileri, mali önemlerinden dolayı değil, imparatorlukta çok aranan bir birliğin sembolü olduğu için talep etti. Bu birliğe direnen piskopos ve arkadaşları isyancı ve sorun çıkaran kişiler olarak muamele gördüler. Onların kamusal infazları, benzer itaatsizlikleri engellemek için acılarına tanık olan halk arasında dolaşacak bir görüntü yaratmak içindi. Ancak, konsilin piskoposuna uygulanan şiddet ve zorluk, Süryani kaynaklarında onun erdeminin bir göstergesi olarak yankılandı ve İsa ve Judas Maccabeus'un eylemlerine benzer bir eylem olarak övüldü.

KAYNAKÇA

Al-Tabarī, Ta'rikh al-rusul wa'l-mulūk, çev. by C. E. Bosworth as *The History of al-Tabarī*, vol. V, *The Sāsānids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen*, Albany: State University of New York Press, 1999.

BAUM, Wilhelm, vd., *The Church of the East*, New York; London: Routledge Curzon, 2002.

BIDEZ, Joseph, HANSEN G. Christian, *Sozomenus, kirchengeschichte (GSC 50; 1960), s. 61-65 (II. 9-10)*; Lucas Van Rompay, Shem'on bar Šabba'e, *Gorgias Encyclopedia Dictionary of the Syriac Heritage*, Ed. Sebastian Brock, Aaron Butts, George Kiraz, Lucas Van Rompay, Piscataway: Gorgias Press, 2011.

BRAUN, Oscar, *Märterkten Ausgewählte Akten persicher Märtyrer*, Bibliothek der Kirchenväter, I Reihe, Band Kempten, Munich, 1915.

- BROCK, Sebastian, "A Guide to the Persian Martyrs Acts", *The History of the Holy Mar Ma'in with a Guide to the Persian Martyrs Act*, Piscataway; Gorgias Press, 2008, s. 77-125.
- BROCK, Sebastian, "Christians in the Sasanian Empire: A Case of Divided Loyalties", *Studies in Church History*, sayı: 18, 1982, s. 1-19.
- CHAUMONT, Marie-Louise, *La christianisation de l'empire iranien: Des origines aux grandes persecutions du IV Siecle*, Leuven: Peeters, 1988.
- Chronicle of Se'ert*, Histoire Nestorienne Inédite, Chronique de Se'ert. Text Arabe avec Traduction Française, Ed. ve çev. Addai Sher R. Griveau. Patrologia, Orientals, sayı: 4. Paris: Firmin-Didot, 1908-1919.
- Chronicle of Se'ert, Histoire Nestorienne in édite*, Arapçadan Fransızcaya çeviren Ed. Addai Scher ve R. Griveau et al., Patrologia Orientals, Paris: Firmin-Didot, 1908-1919, Bölüm I.
- Dânâk-u Mainyô-i Khrad; Pahlavi Pazand and Sanskrit Texts*, Ed. T. D. Anklesaria, n.p. (Bombay), 1913, Bölüm 53.
- DARYAEE, Touraj, "ŠĀPUR II", *Encyclopædia Iranica*, 2009, <http://www.iranicaonline.org/articles/shapur-ii> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2024).
- DELEHAYE, Père Hippolyte, S.J., Bollandist, *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography*, çev. V. M. Crawford, University of Notre Dame Press, 1961.
- Eusebius, of Caesarea, History of the Martyrs in Palestine: Discovered in a Very Ancient Syriac Manuscript* Ed. W. Cureton London and Edinburgh, Paris: Williams ve Norgate: C. Borroni, 1861.
- FINLEY, Moses, *The Ancient Economy*, Berkeley: University of California Press, 1973.
- FOUCAULT, Michel, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trs. Alan Sheridan, New York: Vintage Books Division of Random House, 1977.
- GLUCKMAN, Max ve DARYLL Forde, *Essays on the Ritual of Social Relations*, Manchester: Manchester University Press, 1962.
- GOODBLATT, David M., "The Poll Tax in Sasanian Babylonia", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XXII, s. 233-295.

- GOTTHEIL, Richard ve BACHER, Williem, “Exilarch”, *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5937-exilarch>, (Erişim Tarihi: 22.01.2025).
- GRAEBER, David, *Debt: The First 5,000 Years*, Brooklyn, N.Y.: Melville House, 2011.
- GYSELEN, Ryka, “Economy in the Sasanian Period”, *Encyclopædia Iranica*, cilt VIII, sayı: 1, s. 104-107; <http://www.iranicaonline.org/articles/economy-iv> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2024).
- HARRAK, Amir, *The Acts of Mar Mari the Apostle*, 2005, Syr., İngilizce Versiyonu.
- HUYSE, Philip, Die Dreisprachige Inschrift Šābuhrs I. an Der Ka’ba-I Zardušt (ŠKZ) 3:1, *Corpus Inscriptionum Iranicarum* London: School of Oriental and African Studies, 1999.
- Inscription of Ka’abe Zartusht, (ŠKZ).*
- KENNEDY, Hugh, “From Shahrestan to Medina,” *Studia Islamica*, sayı 102, 2006, s. 5-35.
- KETTENHOFFEN, Eric, “Deportation, ii. In the Parthian and Sasanian Periods,” in *Encyclopedia Iranica*, VII, Costa Mesa: Mazda Publishers, 1996, s. 297-308.
- KITCHEN, R. A., Bnay Qyama, Bnat Qyama, *Gorgias Encyclopedia Dictionary of the Syriac Heritage*, Ed. Sebastian Brock, Aaron Butts, George Kiraz, and Lucas Van Rompay, Piscataway: Gorgias Press, 2011.
- KMOSKO, Michael, *Saint Šimon Bar Šabbā’ē: Martyrium et Narratio*, PS 2, Paris, 1907, s. 690-713.
- KOTWAL, M. Firoze, KREYENBROEK, Philip G., RÜSSEL R. James (Çev ve Ed.), *Hērbedestān and Nērangesān I: Hērbedestān*, *Studia Iranica*, Chaier 10, Paris 1992.
- LIEU, Samuel N. C., “Captives, Refugees and Exiles: A Study of Cross-Frontier Civilian Movements and Contacts between Rome and Persia from Valerian to Jovian”, *The Defense of the Roman and Byzantine East: Proceeding of a Colloquium Held at the University of Sheffield in April 1986*, Ed. Philip Freeman ve David Kennedy, Oxford, 1986.
- LINCOLN, Bruce, *Discourse and the Construction of Society: Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, Oxford: Oxford University Press, 1989.

- MACKENZIE, Nail David, *A Concise Pahlavi Dictionary*, Oxford, University of Oxford Press, 1971.
- Martyrdom and the History of Blessed Simeon bar Šabba'e*. Translated by Kyle Smith, Piscataway: Gorgias Press, 2014.
- Martyrdom of Pusa'i*, in *Acta martyrum et sanctorum II*, Ed. Paul Bedjan, Paris: Otto Harrassowitz, 1891.
- Martyrdom of Simeon*, Armenian version. *Patmutiwn Varuts Srboyn Shmawoni Episkoposi ew chař i Vkaysn Arewelits*, in *Sop'erk' Haykakank'* series, sayı: 20, Verentik: Tparan Mkhit'areants', 1854, s. 8-158.
- Martyrdom of Simeon*, In *Patrologia Syriaca*, edited by Michael Kmosko, Paris: Firmin-
- MCCULLOUGH, W. Stewart, *A Short History of Syriac Christianity to the Rise of Islam*, Atlanta: Scholars Press, 1982.
- Menander Protecotr, FHG IV, fig. II, Beate Dignas ve Engelbert Winter, Rome and Persia in Late Antiquity Neighbors and Rivals*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Menander Protecotr, FHG IV, fig. II, Beate Dignas ve Engelbert Winter, Rome and Persia in Late Antiquity Neighbors and Rivals*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- MORONY, Michael, "Population Transfers between Sasanian Iran and the Byzantine Empire", *La Persia e Bisanzio: Convegno internazionale*, Ed. Antonio Carile et al., Rome: Academia dei Lincei, 2004, ss. 161-179.
- MORONY, Michael, "Religious Communities in Late Sasanian and Early Muslim Iraq", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, cilt XVII, sayı 2, 1974, s. 113-135.
- NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm, *A Genealogy of Morals*. Ed. Alexander Tille, New York: Macmillan, 1897.
- PANAINO, Antonio ve PINGREE, David, "Saturn, the Lord of the Seventh Millennium", *East and West*, cilt XLVI, sayı 3/4, 1996, s. 235-250.
- Patmutiwn Varuts Srboyn Shmawoni Episkoposi ew chař i Vkaysn Arewelits*, in *Sop'erk' Haykakank'* series, sayı 20, Verentik: Tparan Mkhit'areants', 1854, s. 8-158. (BHO 1118).

- PAYNE, Richard, *A State of Mixture: Christian, Zoroastrians, and Iranian Political Culture in Late Antiquity*, University of California Press, 2015.
- Peter the Patrician, Fragmenta Historicorum Graecorum IV*, Ed. Carolus Müller, Paris, 1868, s. 181-191.
- RAPP, Claudia, *Holy Bishops in Late Antiquity: The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition*, Berkeley: University of California Press, 2005.
- SACHAU, Eduard, "Vom Christentum in der Persis," *Sitzungsberichte der königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften-Sitzung der philosophisch-historischen Klasse*, 1916, s. 958-980.
- SCHMIDT, Hanns-Peter, "Mithra I. Mitra in Old Indian and Mithra In Old Iranian", *Encyclopædia Iranica*, 2018, <http://www.iranicaonline.org/articles/mithra-i> (Erişim Tarihi: 26.12.2024).
- SKJAERVO, Prods O., *The Spirit of Zoroastrianism*, New Haven: University of Yale, 2011.
- SMITH, J. Payne (Mrs. Margoliouth), *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1903.
- SMITH, Kyle, "Constantine and Judah the Maccabee: History and Memory in the *Acts of the Persian Martyrs*", *Journal of the Canadian Society for Syriac Studies*, sayı 12, 2012, s. 16-33.
- SMITH, Kyle, *The Martyrdom and History of Blessed Şimon bar Şabba'e*, Piscataway, NJ, Gorgias Press, 2014.
- Sozomen, Ecclesiastical History [HE]*, Ed. J. Bidez veG. Hansen, GCS n.f. 4. Berlin, 1995.
- SUNDERMANN, Werner, "Mani", *Encyclopædia Iranica*, 2009, <http://www.iranicaonline.org/articles/mani-founder-manicheism> (Erişim Tarihi: 08 Ocak 2025).
- Synodicon Orientale*, Ed. ve Çev. J. B. Chabot. Paris, 1902.
- WIDENGREN, Geo, "The Establishment of the Sasanian Dynasty in the Light of New Evidence," *La Persia nel Medioevo*, Rome: Atti del Convegno Internazionale, 1971, s.140-142.
- WIDENGREN, Geo, "The Status of the Jews in the Sassanian Empire", *Iranica Antiqua* 1, 1961, s. 135-138.

WOOD, Philip, *The Chronicle of Seert: Christian Historical Imagination in Late Antique Iraq*, Oxford University Press, 2013.